
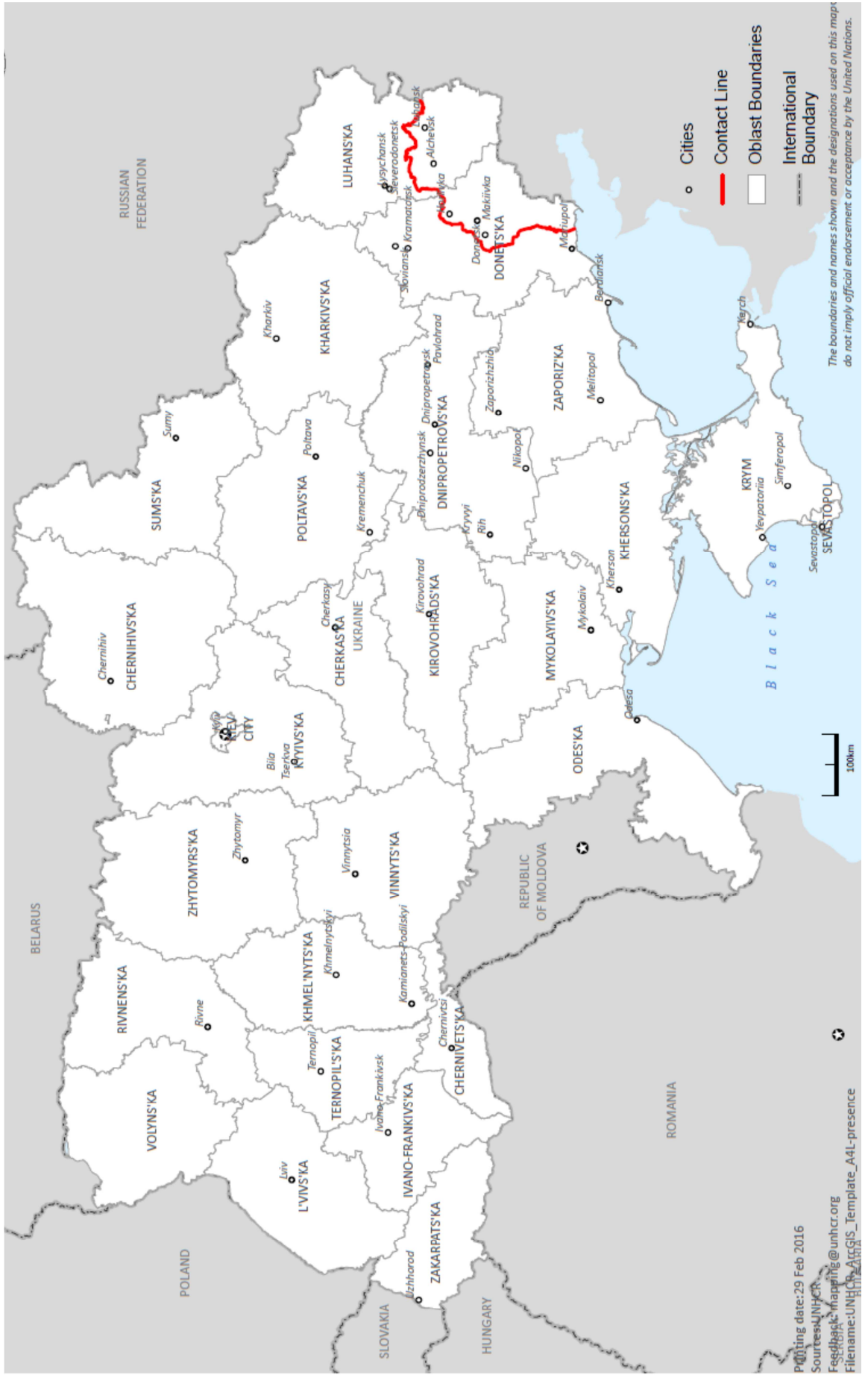
*Це НЕОФІЦІЙНИЙ переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 травня – 15 серпня 2016 р.**

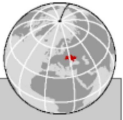
Зміст	<i>Пункти</i>	<i>Стор.</i>
I. Резюме	1–14	5
II. Зміни у законодавстві та інституційні реформи.....	15–30	8
A. Повідомлення про відступ від окремих зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права	15–17	8
B. Зміни до Конституції щодо правосуддя	18–22	9
C. Закон про судоустрій та статус суддів.....	23–24	10
D. Нормативно-правова база щодо внутрішньо переміщених осіб	25–29	10
E. Виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини	30	11
III. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість.....	31–62	11
A. Ймовірні порушення міжнародного гуманітарного права під час ведення бойових дій.....	31–37	11
B. Людські жертви.....	38–41	13
C. Позасудові страти, насильницькі зникнення, незаконні та свавільні затримання, катування та жорстоке поводження	42–53	15
D. Сексуальне та гендерне насильство	54–62	18
IV. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя	63–98	20
A. Безкарність за серйозні порушення прав людини	63–71	20
B. Закон про амністію	72–73	22
C. Право на справедливий судовий розгляд та належну правову процедуру	74–80	22
D. Свавільні затримання у справах, пов'язаних з конфліктом.....	81–84	24
E. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та громадськими заворушеннями.....	85–90	25
F. Паралельні структури на територіях, контрольованих озброєними групами	91–98	26
V. Основоположні свободи	99–120	28
A. Порушення права на свободу пересування	99–102	28
B. Порушення права на свободу мирних зібрань	103–105	29
C. Порушення права на свободу об'єднань	106–110	29
D. Порушення права на свободу думки і на вільне вираження поглядів	111–120	30
VI. Економічні та соціальні права	121–152	32
A. Економічні та соціальні права та запобігання їх порушень.....	121–128	32
B. Соціальне забезпечення та захист прав внутрішньо переміщених осіб ..	129–135	34
C. Права на житло, землю та власність	136–144	36
D. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я	145–152	38
VII. Права людини в Автономній Республіці Крим	153–183	40
A. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість	153–156	40
B. Право на справедливий судовий розгляд та належну правову процедуру	157–162	41
C. Порушення права на свободу мирних зібрань	163–167	42
D. Порушення права на свободу думки та на вільне вираження поглядів...	168–171	43
E. Порушення права на свободу пересування	172–175	43
F. Права меншин та корінних народів	176–179	44
G. Права ув'язнених	180–183	45
VIII. Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні.....	184–193	45
IX. Висновки та рекомендації	194–210	47

УКРАЇНА

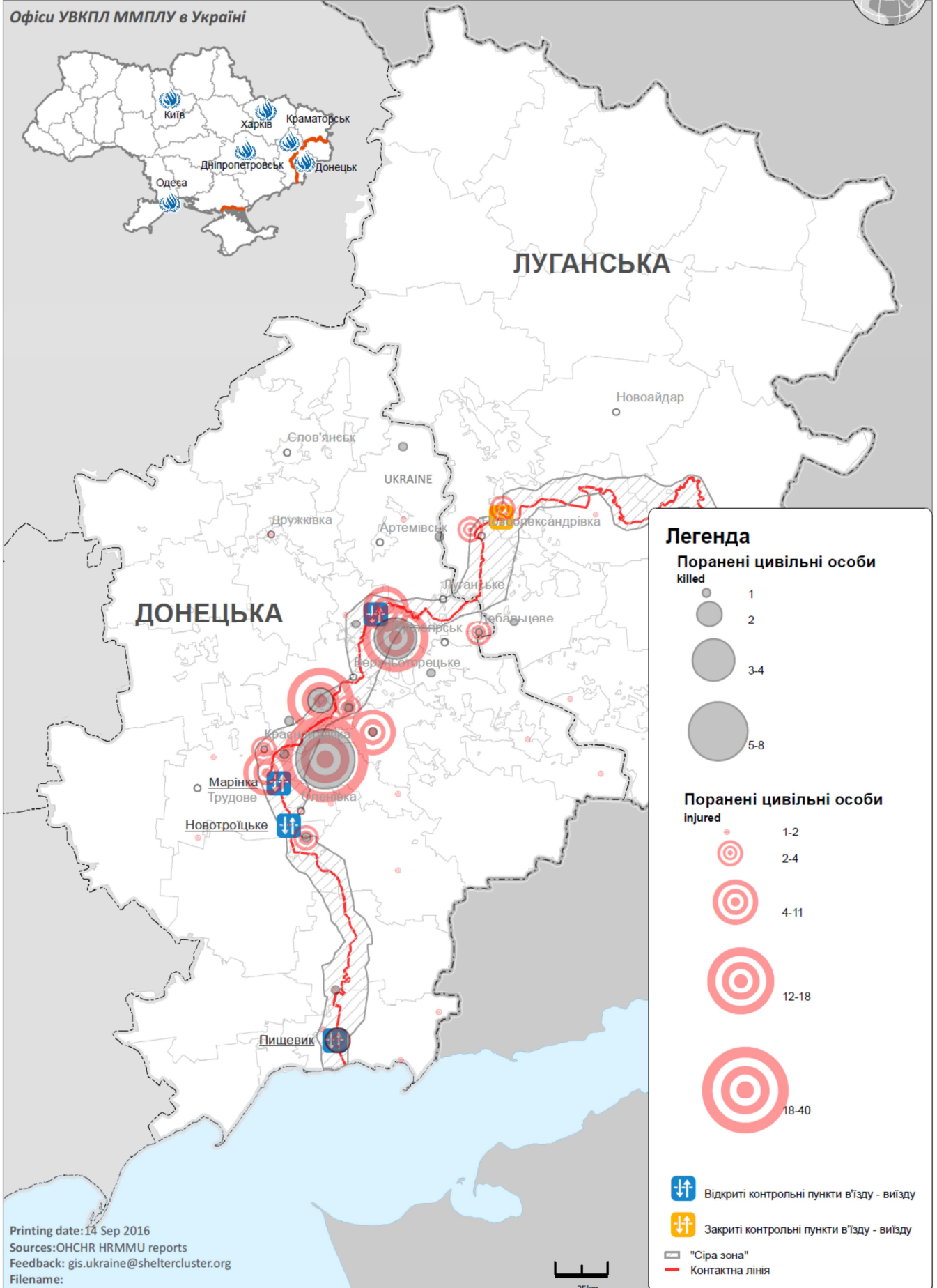

The boundaries and names shown and the designations used on this map do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations.

Printing date: 29 Feb 2016
 Source: UNHCR
 File: gisdata\mapping@unhcr.org
 Filename: UNHCR_A4L_GIS_Template_A4L-presence

Офіси УВКПЛ ММПЛУ в Україні

Printing date: 14 Sep 2016
Sources: OHCHR HRMMU reports
Feedback: gis.ukraine@sheltercluster.org
Filename:

Кордони та назви, а також визначення, що використовуються на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку Організації

I. Резюме

1. П'ятнадцята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹, охоплює період з 16 травня до 15 серпня 2016 року. У доповіді також надається оновлена інформація про випадки, які мали місце протягом попередніх звітних періодів.

2. Протягом звітної періоду Уряд України продовжив проведення інституційних реформ. Було внесено зміни до Конституції щодо правосуддя, які створили можливості для подолання давніх проблем, забезпечення захисту та утвердження прав людини і припинення зловживань владою. Водночас, Уряд продовжив дію відступу від окремих зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (МПГПП), що послаблює систему захисту прав людей там, де цей захист найбільше потрібен (докладніше див. у Розділі II. Зміни у законодавстві та інституційні реформи). Через ескалацію бойових дій та ігнорування обов'язку захисту цивільного населення з боку урядових сил та озброєних груп ситуація з правами людини в окремих районах Донецької та Луганської областей погіршилася по обидва боки лінії зіткнення. Конфлікт у східних областях продовжує послаблювати будь-який реальний прогрес, що міг би спричинити системні зміни в утвердженні та захисті прав людини на всій території України.

3. Близькість позицій урядових сил та озброєних груп уздовж лінії зіткнення на сході (в окремих місцях вони розташовані за 300-500 метрів одне від одного) стала однією з причин зростання інтенсивності бойових дій протягом звітної періоду. Практика розміщення Збройними Силами України та самопроголошеними «Донецькою народною республікою»² і «Луганською народною республікою»³ своїх військових сил та озброєння у густонаселених районах підвищує загрозу та рівень шкоди цивільному населенню. Надходження озброєння, боєприпасів та бойовиків з Російської Федерації продовжує розпалювати конфлікт. УВКПЛ серйозно занепокоєне тим, що розповсюдження зброї та боєприпасів призводить до порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права. Крім того, УВКПЛ занепокоєне повідомленнями про те, що позиції членів воєнізованого формування ДУК (Добровольчого українського корпусу «Правий Сектор») розміщуються поблизу лінії зіткнення, звертаючи увагу на те, що це формування залишається поза підпорядкуванням Міністерству оборони України. Події за час звітної періоду свідчать про те, що порушення режиму припинення вогню коштують життя і здоров'я людей, та доводять необхідність негайного повного відступу воюючими сторонами від лінії зіткнення (докладніше див. Розділ III. Право на життя, свободу, безпеку та фізичну недоторканість).

4. У період між 16 травня та 15 серпня 2016 р. УВКПЛ нарахувало 188 жертв серед цивільного населення у зв'язку із конфліктом в окремих районах Донецької та Луганської областей, що на 66% більше від кількості, зафіксованої протягом попереднього звітної періоду. Більше половини жертв серед цивільного населення, зафіксованих у червні та липні, були спричинені обстрілами в районі лінії зіткнення, які, як повідомлялося, велися у тому числі зі зброї, використання якої прямо заборонене Мінськими домовленостями. Кількість цивільних осіб, які померли внаслідок вторинних ефектів насильства, таких як відсутність доступу до продуктів харчування, води або медичної допомоги, залишається невідомою.

5. УВКПЛ звертає увагу на поступове поліпшення доступу до місць позбавлення волі. Протягом звітної періоду представники УВКПЛ змогли зустрітися у

---

¹ ММПЛУ була розміщена в Україні 14 березня 2014 р. для моніторингу ситуації з правами людини в Україні, представлення доповідей та внесення рекомендацій Уряду України та іншим суб'єктам щодо вирішення проблем у сфері прав людини. Більш детально мандат Місії описаний в пунктах 7-8 доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні від 19 вересня 2014 р. (A/HRC/27/75).

² Далі – «Донецька народна республіка».

³ Далі – «Луганська народна республіка».

присутності представників місцевої влади із особами, ув'язненими ще до початку конфлікту, що утримуються у виправній колонії № 124 у Донецьку на контрольованій озброєним групам території, а також із 31 особами, позбавленими волі у зв'язку із конфліктом, які перебувають у колонії № 97 у Макіївці (Донецька область). «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» продовжують відмовляти зовнішнім спостерігачам у безперешкодному доступі до усіх місць позбавлення волі, що викликає занепокоєння щодо того, що випадків катувань та інших видів жорстокого, нелюдського або такого, яке принижує гідність, поводження і покарання, у тому числі гендерного та сексуального насильства, може бути більше, ніж повідомляється. Після того, як 25 травня 2016 р. було призупинено місію Підкомітету із запобігання катуванням через перешкоджання її роботі та заборону доступу до окремих місць несвободи, що знаходяться під юрисдикцією Служби безпеки України, Уряд України надав гарантії, які дозволили Підкомітету продовжити свою місію у вересні. УВКПЛ звертає увагу, що Служба безпеки України (СБУ) проводить підготовку своїх співробітників з питань запобігання катуванням⁴. Незважаючи на цю позитивну ініціативу, УВКПЛ продовжує фіксувати випадки застосування катувань та інших видів жорстокого поводження з боку Уряду та озброєних груп, що ще раз доводить необхідність терміново забезпечити постійний доступ до місць позбавлення волі та надання медичної допомоги потерпілим, а також гарантувати відповідальність за порушення прав людини.

6. Цивільне населення, що проживає в уражених конфліктом районах, залишається позбавленим такого необхідного йому захисту, доступу до базових послуг та гуманітарної допомоги, що загострюється обмеженнями свободи пересування. Люди, які проживають на територіях, контрольованих озброєними групами, страждають від свавілля влади та різноманітних порушень прав людини. Діяльність паралельних владних структур, створених озброєними групами, зачіпає невід'ємні права осіб, що проживають у контрольованих ними районах. Для жертв таких порушень не існує механізмів захисту та відновлення своїх прав. Про це рідко відкрито повідомляється через відсутність простору для діяльності організацій громадянського суспільства та для реалізації людьми своїх прав на свободу мирних зібрань, об'єднань, думки та вираження поглядів на територіях, контрольованих озброєними групами (докладніше див. у Розділі V. Основоположні свободи).

7. Журналісти, які ведуть репортажі про події конфлікту або з контрольованих озброєними групами територій, стають жертвами онлайн-атак, що здійснюються за мовчазної згоди, а іноді й за відкритої підтримки українських високопосадовців. Свобода вираження поглядів стає політичним питанням з відставкою 3 серпня 2016 р. заступниці Міністра інформаційної політики України через небажання органів влади розслідувати порушення проти журналістів. Журналісти, повідомляють про утиски та залякування, що призводять до самоцензури, коли вони сприймаються такими, що висловлюють критику щодо певної політики Уряду або поведінки Збройних Сил України під час конфлікту.

8. УВКПЛ спільно з Урядом України продовжує працювати над забезпеченням притягнення до відповідальності осіб винних у порушеннях прав людини. Відповідно до норм міжнародного права Україна зобов'язана проводити розслідування, притягати до відповідальності та забезпечувати покарання осіб винних у таких порушеннях, незважаючи на їхню приналежність. Це має здійснюватися невідкладно, ретельно, у незалежний, неупереджений та ефективний спосіб. У цій доповіді ще раз підкреслюється, що винні у порушеннях прав людини, вчинених під час конфлікту на сході України, досі практично не притягаються до відповідальності. Щодо справ про притягнення до відповідальності за порушення, пов'язані із конфліктом, існують серйозні занепокоєння стосовно дотримання права на належну правову процедуру та

---

⁴ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, «Омбудсман спільно зі швейцарськими експертами проводить тренінг щодо запобігання катуванням у діяльності СБУ», 28 липня 2016 р., доступно за посиланням: <http://www.ombudsman.gov.ua/en/all-news/pr/28716-mx-ombudsman-jointly-with-the-swiss-experts-provides-training-on-preventi/>.

справедливий судовий розгляд⁵. Здійснивши масштабний моніторинг судових проваджень, УВКПЛ дійшло висновку, що обов'язкове тримання під вартою під досудового слідства усіх осіб, що обвинувачуються у скоєнні злочинів, пов'язаних з конфліктом, без врахування індивідуальних обставин є порушенням заборони свавільних затримань (докладніше див. у Розділі IV. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя).

9. УВКПЛ відстоює надання жертвам порушень доступу до права на відшкодування шкоди, у т.ч. на відновлення порушених прав, реабілітацію та заходи коменсації. Повідомлення про використання житлових будинків та майна у військових цілях, що стало тенденцією, яка набирала обертів протягом звітнього періоду у селищах поблизу лінії зіткнення, свідчать про необхідність повернення власності та здійснення компенсації особам, що були змушені переселитися та тим, що постраждали від такої практики (докладніше див. Розділ VI. Економічні та соціальні права). Присутність урядових сил та озброєних груп у житлових районах підвищує ризик сексуального та гендерного насильства та мілітаризації літніх таборів по обидва боки лінії зіткнення.

10. Домагаючись захисту прав цивільного населення, ураженого конфліктом, УВКПЛ також активно виступає за сприяння реалізації права на свободу пересування та відміну чинного припинення соціальних виплат для осіб, що проживають в уражених конфліктом районах, та для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Приблизно 85% опитаних ВПО, які проживають на підконтрольних Уряду територіях, повідомляють, що таке припинення виплат серйозно або критично вплинуло на їхнє становище⁶. У районах, контрольованих озброєними групами, це стосується 97% ВПО. Рівний захист усіх уражених конфліктом осіб є ключовою умовою для мирного відновлення українського суспільства.

11. Ситуація на Кримському півострові та стосовного нього стала більш напруженою після того, як 10 серпня Федеральна служба безпеки (ФСБ) Російської Федерації повідомила про затримання поблизу Армянська, що на півночі Криму, групи осіб, яка, начебто, була направлена українською розвідкою для здійснення терористичних актів, що заперечувалося українською стороною в тому числі під час консультацій у Раді Безпеки ООН, скликаних на прохання України. Як повідомлялося ФСБ, у результаті збройних зіткнень два офіцери Служби безпеки Російської Федерації загинули та було затримано як мінімум три особи, які, начебто, були членами диверсійної групи. По обидва боки лінії адміністративного кордону було посилено заходи безпеки. УВКПЛ звертає увагу на продовження загострення ситуації з правами людини у Криму у зв'язку із його подальшою адміністративною інтеграцією в Південний федеральний округ Російської Федерації на порушення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України.

12. У Автономній республіці Крим продовжуються утиски права на мирні зібрання з боку де-факто влади, а співробітниками «правоохоронних органів» продовжуються допити та погрози особам за вираження поглядів, що вважаються екстремістськими. Заступнику Голови Меджлісу кримськотатарського народу кримський «судом» було призначено пройти примусове «психіатричне обстеження». Розшук зниклих безвісти осіб залишається неефективним, а розслідування не приносять результатів. Брак відповідальності за порушення та захисту жертв цих порушень сприяє безкарності.

13. Висновки, наведені у цій доповіді, базуються на даних детальних інтерв'ю із 214 свідками та жертвами порушень прав людини, проведених протягом звітнього періоду. У 60% зафіксованих випадків УВКПЛ вживало індивідуальних заходів реагування для забезпечення захисту прав людини.

---

⁵ Див, зокрема, Доповідь «Відповідальність за вбивства в Україні (січень 2014 р. – травень 2016 р.)» Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, оприлюднену 14 липня 2016 р.

⁶ Звіт за результатами моніторингу, проведеного ГО «Право на захист», щодо скасування довідок ВПО, призупинення соціальних виплат та виплати пенсій для ВПО у Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Дніпропетровській областях.

---

14. На основі зібраної інформації УВКПЛ висловлює свої рекомендації відповідальним органам та особам в межах Уряду України та озброєних груп, співпрацює із організаціями громадянського суспільства щодо способів захисту прав людини, та підвищує рівень обізнаності та підтримки серед інших партнерів для вжиття відповідних заходів реагування. УВКПЛ також співпрацює з Урядом для забезпечення прав жертв порушень, таких як право на встановлення істини, правосуддя, відшкодування шкоди та гарантії недопущення порушень⁷. Через надання технічної допомоги Уряду та громадянському суспільству для проведення правових, політичних та інституційних реформ УВКПЛ сприяє зміцненню верховенства права та посиленню захисту прав людини.

II. Зміни у законодавстві та інституційні реформи

A. Повідомлення про відступ від окремих зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права

15. 6 липня 2016 р. Уряд України повідомив Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, що за результатами аналізу безпекової ситуації в окремих районах Донецької і Луганської областей відступ Уряду від окремих зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (МПГПП) зберігатиметься, поки не буде повідомлено про його припинення⁸. Відповідно до повідомлення від 6 липня, станом на 14 червня 2016 р. географічні межі застосування відступу не змінилися та охоплюють населені пункти у Донецькій та Луганській областях, у т.ч. великі та середні міста, що перебувають під повним або частковим контролем Уряду.

16. Вітаючи факт перегляду Урядом необхідності відступу від зобов'язань, УВКПЛ звертає увагу на важливість регулярного здійснення такого перегляду за чітким незалежним механізмом, що забезпечить його періодичність та об'єктивність. Крім того, УВКПЛ залишається занепокоєним щодо відповідності відступу вимогам, встановлених у статті 4 МПГПП. Стаття 4 передбачає наявність попереднього офіційного оголошення про існування надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою, як обов'язкову умову для використання права на відступ від зобов'язань, а також встановлює, що заходи, пов'язані із відступом від зобов'язань повинні бути пропорційними та не мати дискримінаційного характеру. Вона також передбачає, що тривалість, географічне охоплення та предмет заходів, вжитих на відступ від зобов'язань, повинні бути чітко обмеженими гостротою становища. Заходи, пов'язані із відступом від зобов'язань, не мають суперечити іншим зобов'язанням за міжнародним правом, зокрема за положеннями міжнародного гуманітарного права, що продовжують застосовуватися в умовах надзвичайного становища.

17. Враховуючи ці принципи, деякі заходи, що вживаються на відступ від зобов'язань, як-от збільшення дозволеної тривалості затримання осіб, що підозрюються у причетності до «терористичної діяльності», без ухвали суду понад 72 години аж до 30 днів⁹ здаються надмірними навіть під час надзвичайного становища. Інші заходи,

---

⁷ Див., зокрема, Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 60/147 про основні принципи і керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв серйозних порушень міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права; Резолюцію Ради ООН з прав людини щодо Спеціального доповідача з питання про сприяння встановленню істини, правосуддя, відшкодування шкоди і гарантії недопущення повторних порушень, E/CN.4/2005/102/Add.1 (2011).

⁸ У червні 2015 р. Уряд України направив Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй повідомлення, яким сповістив його про відступ від таких прав, передбачених МПГПП: права на ефективний засіб правового захисту (п. 3 ст. 2); права на свободу від свавільного затримання та відповідні процесуальні гарантії (ст. 9); права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання (ст. 12); права на справедливий судовий розгляд (ст. 14); права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 17). Див. пункти 159-161 одинадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 16 травня до 15 серпня 2015 р..

⁹ Один із заходів, пов'язаних із відступом від зобов'язань, про які йдеться у повідомленні. Його запроваджено через внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом».

пов'язані із відступом від зобов'язань, надають прокурорам на території проведення «антитерористичної операції» додаткові повноваження, які за звичайних умов належать слідчим суддям, такі як вирішення питання про обрання запобіжного заходу, доступу до речей і документів, проведення обшуків та негласних слідчих дій. Ці заходи також дозволяють військово-цивільним адміністраціям (тимчасовим державним органам, які діють на підконтрольній Уряду території Донецької та Луганської областей) встановлювати обмеження щодо свободи пересування (наприклад, комендантську годину), проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян та інші заходи із забезпечення громадської безпеки. УВКПЛ зазначає, що не всі заходи, пов'язані із відступом від зобов'язань, які було введено, застосовуються на практиці¹⁰.

В. Зміни до Конституції щодо правосуддя

18. 2 червня Верховна Рада України прийняла зміни до Конституції України щодо правосуддя¹¹. Ці зміни створюють можливості для зміцнення незалежності судової влади та розбудови системи урядування, заснованої на принципах верховенства права, що є надзвичайно важливим для відновлення довіри суспільства до органів влади, забезпечення відповідальності та справедливості.

19. Відповідно до цих змін центральна роль відводиться Вишій раді правосуддя (ВРП), яка отримала ширші повноваження та гарантії незалежності. Зокрема, більшість членів ВРП складатимуть судді. Цей орган прийматиме рішення щодо відбору, звільнення, переводу, підвищення, дисциплінарних стягнень та недоторканності суддів. Верховна Рада України та Президент України більше не матимуть вирішальної ролі у цих процесах, що дозволить обмежити можливість втручання органів законодавчої та виконавчої влади у діяльність судової гілки влади. Судді одразу призначатимуться на посади безстроково, що відмінняє перше призначення суддів строком на п'ять років, яке робило їх вразливими до тиску. Буде відмінено таку нечітку підставу для звільнення суддів, як «порушення присяги»¹². Зміни до Конституції також обмежують широкі повноваження прокуратури та встановлюють більш тривалий строк перебування на посаді Генерального прокурора без можливості повторного призначення на цю посаду.

20. Повноваження зі створення та ліквідації судів, які раніше належали Президенту, будуть передані Верховній Раді України. Представники парламенту також отримають повноваження ініціювати подання до Конституційного суду для отримання його висновків щодо конституційності міжнародних договорів. Особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції, матиме змогу подати конституційну скаргу в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано. Іншими позитивними новаціями є закріплення принципу розумності строків розгляду справи судом та обов'язку суду здійснювати контроль за виконанням судових рішень.

21. Хоча у цілому ці зміни створюють реальні передумови для реформування судової влади та здійснення правосуддя, УВКПЛ занепокоєне, що окремі з цих положень можуть мати обмежувальну дію. Зокрема, Верховна Рада України зберігає за собою повноваження з висловлення недовіри Генеральному прокурору, що може негативно впливати на незалежність прокуратури. До суддів Конституційного суду застосовуватимуться менш жорсткі наслідки антикорупційних перевірок, ніж до суддів судів загальної юрисдикції.

---

¹⁰ Зустріч представників ММППЛУ із начальником Головного управління МВС України у Донецькій області, 2 серпня 2016 р.

¹¹ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», № 1401-VII від 2 червня 2016 р., який набере чинності 30 вересня.

¹² Натомість було запропоновано нове формулювання: «Вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді».

---

22. Крім того, після набрання змінами чинності окремі положення будуть виконуватися поступово. Так, Президент зберігатиме за собою повноваження з прийняття рішень про переведення суддів ще протягом двох років; Україна зможе ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду через три роки; а прокуратура продовжуватиме здійснювати нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень в кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян, до проведення реформи пенітенціарної служби.

С. Закон про судоустрій та статус суддів

23. 2 червня також було ухвалено Закон України «Про судоустрій і статус суддів»¹³, спрямований на забезпечення реалізації змін до Конституції та регулювання системи судоустрою. У зв'язку із цим існує необхідність внесення змін до процесуального законодавства. Крім того, процес створення Вищої ради правосуддя може тривати близько двох років, що затримуватиме здійснення реформи.

24. Законом передбачено трирівневу систему судів із Верховним судом в якості найвищого судового органу, уповноваженого скасовувати рішення судів нижчої інстанції. Положення Закону також передбачають залучення громадськості до процесу відбору та оцінки суддів в рамках нового консультативного органу – Громадської ради доброчесності. Закон дозволяє будь-якій особі ініціювати дисциплінарне провадження проти судді перед Вищою радою правосуддя та вводить застосування низки антикорупційних заходів до суддів.

Д. Нормативно-правова база щодо внутрішньо переміщених осіб

25. УВКПЛ відзначає деякі поліпшення в законодавстві щодо ВПО. Водночас, Управління занепокоєне тим, що зміни до Постанови № 637, що стосується соціальних виплат для переселенців, можуть створювати надмірні перешкоди в доступі до таких виплат через місце походження цих осіб, а також обмежувати їх свободу пересування та вільний вибір місця проживання та піддавати їх надокучливим перевіткам.

26. 8 червня Уряд України вніс зміни до Постанови № 509¹⁴, що стосується питань реєстрації ВПО, та Постанови № 637¹⁵ про здійснення соціальних виплат ВПО, щоб забезпечити відповідність цих постанов змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внесеним у грудні 2015 р.¹⁶, реалізацію яких було затримано на п'ять місяців. Уряд також затвердив порядок призначення соціальних виплат ВПО та порядок здійснення контролю за проведенням таких виплат та пенсій¹⁷. Зміни до Постанови № 509¹⁸ у цілому є позитивними, оскільки вони спрощують адміністративні процедури та підвищують захист прав ВПО.

27. Водночас, зміни до Постанови № 637¹⁹ про здійснення соціальних виплат ВПО не відображають положення закону про ВПО, інших актів національного законодавства та відповідних міжнародних стандартів. У цих змінах зберігається прив'язка виплати пенсій та іншої соціальної допомоги до обліку ВПО. УВКПЛ вважає, що неодмінно

---

¹³ Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 2 червня 2016 р.

¹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України № 352 від 8 червня 2016 р. «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України № 509 від 1 жовтня 2014 р.».

¹⁵ Постанова Кабінету Міністрів України № 365 від 8 червня 2016 р. «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

¹⁶ Закон України № 921-VIII від 24 грудня 2015 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Див. пункт 175 тринадцятої доповіді УВКПЛ, яка охоплює період з 16 листопада 2015 р. до 15 лютого 2016 р.

¹⁷ Порядок призначення (відновлення) соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам та Порядок здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання/перебування, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України № 365 від 8 червня 2016 р. «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

¹⁸ Постанова Кабінету Міністрів України № 509 від 1 жовтня 2014 р. «Про реєстрацію внутрішньо переміщених осіб».

¹⁹ Постанова Кабінету Міністрів України № 637 від 5 листопада 2014 р. «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам».

потрібно скасувати зв'язок між здійсненням соціальних виплат та становищем ВПО в цілому, щоб втрата статусу ВПО не позбавляла особу права на отримання таких виплат.

28. Крім того, зміни передбачають проведення регулярних обстежень матеріально-побутових умов за фактичним місцем проживання ВПО двічі на рік, а також додаткових перевірок. У разі відсутності ВПО за місцем фактичного проживання на момент проведення перевірки вони матимуть пройти фізичну ідентифікацію, в іншому разі вони ризикуватимуть втратити право на всі соціальні виплати.

29. Такі положення про проведення перевірок серйозно обмежують право ВПО на свободу пересування, що гарантується статтею 12 МПГПП та принципом 14 Керівних принципів УВКБ ООН з питання про переміщення осіб всередині країни. Вони можуть вважатися дискримінаційними, оскільки схожі обстеження не передбачені для жодної іншої категорії громадян України, які отримують соціальні виплати. Вони також можуть призводити до порушення права на повагу до приватного та сімейного життя, передбаченого статтею 17 МПГПП. Нарешті, необхідно звернути увагу, що перед їх ухваленням ці зміни не було винесено на громадське обговорення.

Е. Виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини

30. У червні 2016 р. Міністерство юстиції України провело серію обговорень за результатами першого кварталу виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженого 23 листопада 2015 р., участь у яких взяли представники громадськості та міжнародних організацій, у т.ч. УВКПЛ. Результати цих обговорень були частково втілені у проекті змін до Плану дій, який було розроблено Міністерством юстиції у липні та який має бути затверджений Урядом. Ці зміни стосуються включення нового Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України як одного з органів, відповідальних за виконання Плану дій; уточнення відповідальних органів та окремих формулювань, а також перенесення строків для виконання окремих заходів.

Ш. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

«Ми не знаємо, хто стріляє. Постріли лунають з обох боків. Ми тільки чуємо: «тьох-тьох-тьох» – це автомат, а потім «гух-гух-гух» – це гранатомет»

- Житель Жованки

А. Ймовірні порушення міжнародного гуманітарного права під час ведення бойових дій

31. Поведінка Збройних Сил України та озброєних груп протягом останніх місяців призвела до ескалації бойових дій у червні та липні, що посилює загрозу цивільному населенню. За повідомленнями цивільного населення з обох сторін лінії зіткнення як Збройні Сили України так і озброєні групи вели бойові дії із населених районів, де цивільні особи відчували на собі наслідки зворотного вогню²⁰. Це є поширеною практикою. У звітному періоді УВКПЛ зафіксувало таку тенденцію в таких підконтрольних Уряду містах: Авдіївка, Мар'їнка, Красногорівка та Чермалик, а також

²⁰ У статті 13(1) Додаткового протоколу II до Женевської конвенції встановлено, що «Цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями». Це положення передбачає зобов'язання кожної сторони за можливості уникати розміщення військових цілей у густонаселених районах або поблизу них. Розміщення військових цілей у цивільних районах суперечить цим зобов'язанням. Henckaerts, Doswald-Beck, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том I, правило 23.

у таких населених пунктах, контрольованих «Донецькою народною республікою»: Макіївка, Докучаєвськ, Горлівка, Комінтернове, Зайцеве, Спартак, Саханка, Ясинувата, а також у Петровському, Куйбишевському та Київському районах міста Донецьк.

32. Жінка, що проживає у Станиці-Луганській, показала представникам УВКПЛ будинки, що використовуються Збройними Силами України, та описала, як солдати виїжджали на БМП на середину дороги та обстрілювали позиції озброєних груп «Луганської народної республіки». Вогонь, що вівся у відповідь, вражав розташовані поблизу житлові будинки²¹. Інші жителі Станиці-Луганської скаржилися на те, що їх використовували як «живий щит»²². Хоча УВКПЛ не може встановити, чи такі дії здійснювалися воюючими сторонами умисно, ризики для цивільних осіб, пов'язані з цими діями, викликають надзвичайне занепокоєння.

33. Жителі Бахмутки (Донецька область), які досі перебувають там, у повідомили УВКПЛ, що українські солдати живуть у порожніх будинках²³. Представники УВКПЛ на власні очі бачили солдатів в одному з будинків, а також шість БМП поблизу них, на окремих з яких була встановлена артилерійська зброя. Один з жителів Жованки повідомив, що Збройні Сили України вночі вели стрільбу з його саду, після чого члени озброєних груп «Донецької народної республіки» обстріляли цю місцевість²⁴. У селі Лопаскине (Луганська область) представники УВКПЛ спілкувалися із місцевими жителями, які повідомили, що після того, як військові зайняли житлові будинки, кількість обстрілів збільшилася і «різко» зросла напруженість між військовими та місцевими жителями²⁵. У с. Кряківка Новоайдарського району (Луганська область) члени батальйонів «Айдар» та «Дніпро-1» а також військовослужбовці Збройних Сил України використовують житлові будинки починаючи з січня 2015 р., коли члени батальйону «Айдар» за допомогою погроз змусили цивільних осіб віддати їм ключі від своїх будинків²⁶. Один солдат з підрозділу, розміщеного у приватному будинку у с. Лопаскине, повідомив УВКПЛ, що його підрозділ отримав наказ зайняти позиції у цьому селі від командування, що розміщується в Трьохізбенці²⁷.

34. Представники УВКПЛ також помітили значне збільшення руйнувань основних об'єктів цивільної інфраструктури, що часто впливає на населення по обидва боки лінії зіткнення. Жителі Жованки показали УВКПЛ газопровід, що постраждав під час бойових дій, та повідомили про періодичні перебої з водопостачанням²⁸. Крім того, повідомлялося про пошкодження лінії електропередач під час недавніх бойових дій, через що Жованка, Бахмутка та інші села залишалися без електрики.

35. Особливе занепокоєння також викликає те, що Збройні Сили України та озброєні групи продовжують ігнорувати положення міжнародного гуманітарного права щодо захисту шкіл як об'єктів цивільної інфраструктури, що використовуються в освітніх цілях²⁹. Внаслідок обстрілів у ніч на 10 липня руйнувань зазнали школа у Саханці, ЗОШ № 84 у Микитівці (Горлівка) та ЗОШ № 7 у Горлівці. У цей час приблизно 20 місцевих жителів переховувалися від обстрілів у підвалі школи № 84 у Микитівці. Під час відвідування шкіл наприкінці липня представники УВКПЛ не помітили жодної зброї або військових усередині або поблизу шкіл.

36. Лікарні також часто страждають від артилерійських обстрілів, що є порушенням їх особливого статусу за міжнародним гуманітарним правом³⁰. 24 червня 2016 р. дитяче

---

²¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 червня 2016 р.

²² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 червня 2016 р.

²³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 липня 2016 р.

²⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 липня 2016 р.

²⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 липня 2016 р.

²⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 травня 2016 р.

²⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 27 червня 2016 р.

²⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 липня 2016 р.

²⁹ Стаття 13(1) Додаткового протоколу II до Женевської конвенції; Henckaerts, Doswald-Beck, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том I, правило 23.

³⁰ Стаття 11 Додаткового протоколу II до Женевської конвенції; Henckaerts, Doswald-Beck, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том I, правило 22.

відділення поліклініки у районі вулиці Бірюзова у Донецьку зазнало обстрілу, у результаті якого у ньому були вибиті вікна, пошкоджені двері та система опалення. 23 липня лікарня № 21 у Куйбишевському районі міста Донецьк протягом двох годин була об'єктом обстрілів, в той час у ній перебувало близько 60 пацієнтів. Дві палати та хірургічне відділення зазнали серйозних пошкоджень від мінометного та автоматного вогню, що значно вплинуло на спроможність лікарні приймати пацієнтів³¹.

37. В окремих випадках урядові сили та озброєні групи використовують навчальні заклади та заклади охорони здоров'я у військових цілях. Так, за повідомленнями, у Зайцевому позиції озброєних груп «Донецької народної республіки» розміщені у місцевій школі та лікарні поблизу лінії зіткнення. Через це місцевим жителям доводиться їздити до сусідніх населених пунктів для отримання медичної допомоги. Близькість лінії зіткнення, де військові сили супротивників розташовані на відстані меншій, ніж через вулицю одне від одного, підкреслює необхідність негайного відведення військових сил з районів, в яких проживає цивільне населення, та припинення використання освітніх закладів та закладів охорони здоров'я у військових цілях. У липні 2016 р. УВКПЛ було встановлено, що Збройні Сили України продовжують використовувати будівлю школи у Павлополі.

В. Людські жертви

38. Загалом з середини квітня 2014 р. до 15 серпня 2016 р. в районі конфлікту в Донецькій та Луганській областях на сході України УВКПЛ зафіксувало 31,814 жертв серед Збройних Сил України, цивільного населення та членів озброєних груп. Ця кількість включає 9,578 осіб, що загинули, та 22,236 поранених³². Кількість цивільних осіб, що загинули від вторинних наслідків конфлікту, таких як брак доступу до продуктів харчування, води чи медичної допомоги, залишається невстановленою.

39. Протягом звітнього періоду збільшення випадків порушення режиму припинення вогню по обидва боки лінії зіткнення призвело до підвищення на 66 відсотків кількості жертв серед цивільного населення у порівнянні з попереднім звітним періодом. У період між 16 травня та 15 серпня 2016 р. УВКПЛ нарахувало 188 жертв серед цивільного населення у зв'язку із конфліктом, у тому числі 28 загиблих (три жінки та дівчина і 20 чоловіків та четверо хлопців) та 160 поранених (47 жінок та четверо дівчат, 97 чоловіків і 10 хлопців та двоє дітей, стать яких не повідомлялася), у той час як у період 16 лютого – 16 травня 2016 р. кількість зафіксованих жертв серед цивільного населення становила 113 (14 загиблих та 99 поранених).

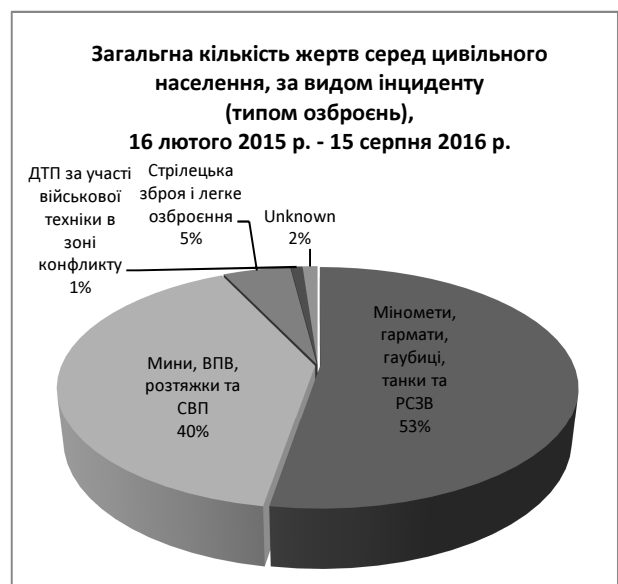
40. Особливе занепокоєння викликає підвищення кількості жертв серед цивільного населення внаслідок обстрілів з різних артилерійських систем. У період з 16 травня по 15 серпня 2016 р. УВКПЛ зафіксувало 109 жертв серед цивільного населення, спричинених обстрілами (11 загиблих і 98 поранених). Цей показник на 60 відсотків вищий від кількості жертв серед цивільного населення, спричинених обстрілами за попередні вісім з половиною місяців під час дії режиму припинення вогню з 1 вересня 2015 р. по 15 травня 2016 р., коли загалом було зафіксовано 67 таких жертв (12 загиблих і 55 поранених). Серед загиблих в результаті обстрілів було двоє жінок та дев'ять чоловіків. Окрім цього, двоє хлопчиків померли від ураження струмом через пошкодження лінії електропередач внаслідок обстрілів. Серед поранених в результаті обстрілів було 37 жінок та троє дівчат, 54 чоловіків та четверо хлопців.

---

³¹ Всесвітня організація охорони здоров'я, звіт про ситуацію, 1 серпня 2016 р.

³² Це скромна оцінка ММППУ, зроблена на основі доступних даних. Загальна цифра включає: жертви серед Збройних Сил України за даними органів влади; 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17»; жертви серед цивільного населення на території, що перебуває під контролем Уряду України, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та обласними управліннями внутрішніх справ Донецької і Луганської областей; а також жертви серед цивільного населення і членів озброєних груп на територіях, які знаходяться під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», згідно з даними, що надаються озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими закладами охорони здоров'я. Ці дані є неповними через відсутність інформації щодо певних географічних районів і часових проміжків, а також через загальну нестачу інформації, особливо щодо кількості жертв серед військових. Зростання показників людських жертв за різні звітні періоди не обов'язково означає, що кількість жертв збільшилася саме у певний період: такі випадки могли статися раніше, але були задокументовані саме під час певного звітнього періоду.

41. Вибухонебезпечні пережитки війни (ВПВ) та саморобні вибухові пристрої (СВП) стали причиною смерті 13 осіб (однієї жінки та дівчини, дев'яти чоловіків та двох хлопців) та поранення 41 осіб (п'яти жінок та дівчини, 29 чоловіків та чотирьох хлопців і двоє дітей, стать яких не повідомлялася). Окрім цього, семеро цивільних осіб (одна жінка та шестеро чоловіків) було поранено невстановленими вибуховими пристроями. Використання стрілецької зброї та легкого озброєння призвело до 13 жертв: було вбито двох чоловіків і поранено 11 осіб (четверо жінок, п'ятеро чоловіків та двох хлопців). Троє чоловіків отримали поранення від невстановленої зброї.

С. Позасудові страти, насильницькі зникнення, незаконні та свавільні затримання, катування та жорстоке поводження

«Коли я прокидаюся і коли йду спати, я постійно живу з цією невизначеністю. У день, коли його захопили, час зупинився.»

- Мати українського солдата, захопленого озброєними групами

42. 14 липня УВКПЛ презентувало доповідь про відповідальність за вбивства в Україні за період січень 2014 р. – травень 2016 р.³³. У доповіді було зафіксовано більше 60 випадків та 115 жертв свавільного позбавлення життя, позасудових страт, а також смертей під час ув'язнення. Протягом звітнього періоду УВКПЛ продовжувало фіксувати випадки позасудових страт, які сталися до травня 2016 р. і за які ніхто не поніс відповідальність.

З боку Збройних сил України та правоохоронних органів

43. У квітні 2016 р. СБУ затримала в Одесі подружню пару за підозрою у сприянні озброєним групам. Їх тримали у приміщенні СБУ в Одесі, де, як повідомляється, їх позбавили нічого сну, проводили допити без присутності адвоката, відмовляли в доступі адвоката та погрожували їм. УВКПЛ занепокоєне тим, що СБУ зафіксувала факт їхнього затримання лише через 20 годин після того, як воно реально відбулося. Протягом цього часу їх тримали без зв'язку із зовнішнім світом³⁴. Нині вони перебувають під вартою (СІЗО). СБУ підтвердило УВКПЛ інформацію про те, що двоє осіб було затримано та повідомлено про підозру у злочині, пов'язаному з тероризмом, за статтею 258-3 Кримінального кодексу України.

44. УВКПЛ продовжує отримувати інформацію про випадки таємного затримання працівниками СБУ у Харкові, Краматорську, Маріуполі та Запоріжжі³⁵. Сім'ї жертв часто звертаються до УВКПЛ налякані та у відчаї, щоб отримати інформацію про своїх родичів. Таємність та незахищеність, що виникають через заборону контакту із зовнішнім світом, а також відсутність інформації про місце знаходження та долю ув'язнених загострюють страждання їхніх родичів³⁶. В кожному індивідуальному випадку УВКПЛ закликає органи державної влади негайно звільнити усіх осіб, які ними таємно утримуються.

45. Протягом звітнього періоду у близько 70% випадків, зафіксованих УВКПЛ, повідомлялося про застосування катувань, інших видів жорстокого поводження та тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом перед передачею затриманих в межі системи кримінального судочинства. У більшості повідомлень це стосується співробітників СБУ³⁷, органів внутрішніх справ³⁸ та члени воєнізованого формування ДУК «Правий Сектор»³⁹. Інформація, отримана УВКПЛ, свідчить про те, що органи державної влади допускають таємне позбавлення волі осіб протягом тривалого строку. УВКПЛ зафіксувало, що 25 липня та 2 серпня з приміщення СБУ у Харкові було звільнено 13 осіб жертв насильницьких зникнень, яких утримували близько двох років⁴⁰.

³³ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, Доповідь «Відповідальність за вбивства в Україні (січень 2014 р. – травень 2016 р.)», 14 липня 2016 р.

³⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 липня 2016 р.

³⁵ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 27 травня 2016 р., 31 травня 2016 р., 13 червня 2016 р., 23 червня 2016 р., 29 червня 2016 р., 11 липня 2016 р., 12 липня 2016 р., 5 серпня 2016 р., 11 серпня 2016 р..

³⁶ Доповідь робочої групи з питань насильницьких зникнень, 19 січня 2011 р., А/НRC/16/47, пункт 54.

³⁷ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 29 червня 2016 р., 31 травня 2016 р., 23 червня 2016 р., 21 липня 2016 р., 16 серпня 2016 р.; 13 червня 2016 р., 14 липня 2016 р.; 20 травня 2016 р.; 17 травня 2016 р., 14 червня 2016 р., 6 липня 2016 р., 5 липня 2016 р..

³⁸ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 23 травня 2016 р., 31 травня 2016 р., 9 червня 2016 р., 2 липня 2016 р., 4 липня 2016 р., . .

³⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 31 травня 2016 р., 15 липня 2016 р., 15 серпня 2016 р..

⁴⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 31 липня 2016 р.

46. Як повідомляється, у квітні 2016 р. СБУ було затримано громадянина Російської Федерації після того, як суд у Бердянську розглянув його справу та звільнив його 15 квітня. УВКПЛ отримало інформацію, що з того часу цього чоловіка тримають без зв'язку із зовнішнім світом у підвалі приміщення СБУ в Маріуполі⁴¹. В СБУ заперечують цю інформацію.

47. Характерним є випадок затримання озброєними чоловіками у камуфляжі без розпізнавальних знаків чоловіка у власному будинку, що стався у жовтні 2015 р. на території Донецької області, що перебуває під контролем Уряду. На чоловіка надягли наручники, зав'язали очі та відвезли до закритого стрілецького тиру у підвалі приміщення СБУ в Маріуполі. Там його били, душили пластиком пакетом і занурювали у холодну воду. Йому зламав ребра чоловік, який стрибав по його тулубу. Його змусили підписати зізнання, зачитати його на камеру, а після цього йому висунули обвинувачення за статтею 258-3 Кримінального кодексу України. Він досі перебуває під вартою та побоюється заявляти правоохоронним органам про жорстоке поводження з ним через страх помсти⁴². Чотири інші задокументовані випадки, що мали місце у 2015 р., підтверджують інформацію про використання стрілецького тиру у підвалі приміщення СБУ в Маріуполі для тримання осіб під вартою без зв'язку із зовнішнім світом та застосування катувань⁴³.

48. УВКПЛ отримало нову інформацію про те, що до затриманих у приміщенні Управління СБУ у Запорізькій області у 2014 та 2015 рр. застосовували катування та інші види жорстокого поводження для отримання зізнань. Одному чоловікові завдали побоїв по всьому тілу, спричинивши два переломи кісток, а також його душили протигазом. Інший чоловік повідомив, що його жорстоко побили у підвалі приміщення СБУ, внаслідок чого він отримав переломи ребер⁴⁴. В СБУ підтверджують затримання одного із цих чоловіків та повідомляють, що його травми були спричинені внаслідок намагання їхніх співробітників забезпечити безпеку та вгамувати затриманого. Такі свідчення жертв чітко демонструють, що шкода, яку їм завдали, продовжує впливати на їхнє життя, життя їх сімей та громад, і що існує серйозна необхідність забезпечити визнання, медичний захист та реабілітацію жертвам катувань.

З боку озброєних груп

49. Протягом звітної періоду УВКПЛ зафіксувало зростання кількості затримань та зникнень на контрольно-пропускних пунктах, що перебувають під контролем «Донецької народної республіки». 27 травня 2016 р. у Новолуганському зник колишній член озброєної групи, який прямував до «Донецької народної республіки» з території, що перебуває під контролем Уряду, де він перебував у місці позбавлення волі. Після численних звернень його мати з'ясувала, що його затримали на КПП «Донецької народної республіки», після чого перевезли до Горлівки, а потім взяли піж варту у Донецьку. 4 липня їй повідомили, що він більше не перебуває під вартою «поліції». З того часу вона не може отримати інформацію про його долю чи місце знаходження⁴⁵.

50. Члени «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки» продовжують практику затримання осіб та тримання їх під вартою без зв'язку із зовнішнім світом. Хоча в окремих випадках родичам затриманих дозволялося передавати їм продукти харчування, медикаменти та одяг, жодним із них не вдалося відвідати затриманих. 16 червня 2014 р. біля Новоазовської районної лікарні озброєні групи затримали лікаря з Павлополя. Місцеві «співробітники міліції» повідомили його дружині, що він перебуває у «міністерстві державної безпеки», і останнє пізніше підтвердило це у письмовому вигляді. Після того жінка не отримувала жодної інформації від нього, їй лише повідомили, що його справу буде «розглядати»

⁴¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 18 червня 2016 р.

⁴² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 11 травня 2016 р.

⁴³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 липня 2016 р., 23 червня 2016 р., 14 червня 2016 р.

⁴⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 червня 2016 р., 6 липня 2016 р.

⁴⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 11 липня 2016 р.

Новоазовський «суд» «Донецької народної республіки»⁴⁶. УВКПЛ занепокоєне тим, що затримання часто супроводжуються катуванням та іншими жорстокими, нелюдськими або такими, що принижують гідність, видами поводження і покарання і можуть самі по собі бути одним із видів такого поводження. УВКПЛ стурбоване продовженням практики затримань та тримання осіб без зв'язку із зовнішнім світом на території «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», що сіє страх серед цивільного населення через часто свавільний характер викрадень. УВКПЛ зауважує, що багато таких справ розслідуються Військовою прокуратурою.

51. 9 січня 2015 р. озброєні групи «Луганської народної республіки» затримали фотожурналістку Марію Варфоломєєву. 3 березня 2016 р. її було звільнено. Її затримали після того, як вона зробила фотографії житлових будинків, що використовувалися як база батальйону «Восток». За її словами, її били та тримали у неналежних умовах. Вона повідомила імена осіб, причетних до цього. Військова прокуратура займається розслідуванням її незаконного затримання та жорстокого поводження з нею. Як повідомляють потерпілі, члени «Луганської народної республіки» продовжують тримати людей під вартою у підвалах будівлі колишнього Головного управління МВС України в Луганській області на вул. Польського, 3 та у «міністерстві державної безпеки» «Луганської народної республіки» на вул. Градусова, 1а.

52. «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» продовжують тримати під вартою осіб, затриманих ще до початку конфлікту. УВКПЛ отримує повідомлення, що такі затримані перебувають у неналежних умовах тримання під вартою та мають обмежений доступ до медичної допомоги, або взагалі не мають такого. 1 червня 2016 р. помічнику Генерального Секретаря ООН з прав людини було надано доступ до осіб, ув'язнених ще до початку конфлікту, які перебувають у виправній колонії № 124 Донецької області на території, що перебуває під контролем озброєних груп. УВКПЛ вітає зусилля з переведення таких ув'язнених на підконтрольні Уряду території, що здійснюються за ініціативою та за участі Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, аджк такі зусилля є необхідними для відновлення доступу родичів до ув'язнених та забезпечення того, що підозрювані, обвинувачені та засуджені знаходяться в рамках єдиної правової системи із дотриманням принципу законності.

53. Ця інформація свідчить про необхідність термінового надання «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою» безперешкодного доступу міжнародним спостерігачам до усіх місць позбавлення волі. 6 серпня УВКПЛ мало можливість зустрітися у присутності «посадової особи» «Донецької народної республіки» із 31 особою, позбавленою волі у зв'язку із конфліктом, які перебувають у колонії № 97 у Макіївці (Донецька область). Всі вони тримались під вартою без зв'язку із зовнішнім світом протягом близько двох місяців, що спричинило значні страждання їхнім родичам. УВКПЛ спостерігає, що багатьом сім'ям, чії батьки, чоловіки або діти затримані озброєними групами, бракує підтримки. Вони відчують емоційний стрес, фінансову незахищеність, та вимушені розв'язувати свої проблеми наодинці.

---

⁴⁶ Інтер'ю ММІЛТУ, UKR/16/0514.

D. Сексуальне та гендерне насильство

«Вони не били мене, лише періодично погрожували відрізати мої статеві органи або поховати мене у лісі».

– Чоловік, засуджений за злочин, пов'язаний із конфліктом, який перебуває в у'язниці на підконтрольній Уряду території

З боку Збройних Сил України та правоохоронних органів

54. УВКПЛ продовжує фіксувати випадки сексуального насильства, яке досягає рівня катування, по відношенню до чоловіків та жінок, затриманих у зв'язку з конфліктом. Зокрема, мова йде про випадки зґвалтувань⁴⁷, погроз зґвалтуванням та про інші види сексуального насильства щодо жертв та/або членів їхніх сімей.

55. У березні 2016 р. вісім осіб у масках та камуфляжі затримали чоловіка⁴⁸ та відвели його до покинутої будівлі, де його допитували про місце розташування позицій озброєних груп. Так як він не міг надати жодної інформації, його роздягли та прив'язали його ноги та руки до металевої клітки за спиною. Один із них взяв шомпол і почав вводити його у сечовипускальний канал потерпілого. Він вводив та витягав шомпол, завдаючи жертві сильного болю. Другий чоловік знімав це катування на камеру свого мобільного телефона. Поки кривдники били потерпілого, вони погрожували завантажити відео на його сторінку у соціальній мережі. Зрештою, він підписав документи, в яких визнав свою вину у всіх злочинах, в яких його звинувачували.

56. Протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало три подібні між собою випадки затримань жінок, що відбулись у 2015 р. поблизу лінії зіткнення на підконтрольній Уряду території та включали погрози вчинення щодо них сексуального насильства як способу катування. Всі три випадки сталися у різних місцях, але в межах однієї географічної зони. В одному з випадків жінку⁴⁹ затримали в її будинку 19 січня 2015 р. 10 чоловіків у масках та камуфляжі. Протягом більше семи днів її тримали у підвалі будівлі СБУ, де її били та катували електричним струмом і розпеченим пластиком. Кривдники погрожували зґвалтувати її доньку, якщо вона відмовиться визнати, що у 2014 р. вона допомагала озброєним групам. У червні 2015 р.⁵⁰ 10 озброєних чоловіків у масках та чорній формі без знаків розрізнення затримали іншу жінку. Її доставили у підвал недобудованої будівлі, де її прикували наручниками до великої труби у незручному положенні. Два чоловіки били її по голові та тілу кулаками та металевою трубою, погрожуючи зґвалтувати та вбити її. Станом на серпень 2016 р. вона залишається під вартою у СІЗО. У третьому випадку 10-12 озброєних чоловіків у масках та військовій формі без знаків розрізнення затримали жінку у неї вдома. Свідком затримання та обшуку приміщення стала її неповнолітня донька. Жертву доставили у будівлю у Бахмуті, де над нею знущалися, ображали та били. Їй також погрожували, що передадуть її солдатам на передову, і що її неповнолітня донька буде зґвалтована групою осіб у неї на очах. Після того, як вона погодилася співпрацювати, її перевели до будівлі СБУ для допиту. Подібні погрози продовжувалися, поки жінка не записала свою зізнання⁵¹. Станом на липень 2016 р. вона перебуває під вартою. Було відкрито кримінальне провадження за фактом жорстокого поводження проти неї.

⁴⁷ Римський статус, стаття 8 (2) (e) (vi)-1, зґвалтування як воєнний злочин, елементи якого визначаються так: «1. Виконавець зазіхнув на тіло особи, зробивши діяння, в результаті якого мало місце проникнення, навіть найбільш незначне, в будь-яку частину тіла жертви або виконавця, статевим членом або будь-яким предметом або будь-якою частиною тіла в анальний або генітальний отвір жертви. 2. Зазіхання було скоєне із застосуванням сили або погрози силою щодо цієї або іншої особи, або шляхом примусу, викликаного, наприклад, страхом перед насильством, грубим примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою, або шляхом використання обстановки, яка характеризується примусом, або проникнення було скоєне щодо особи, нездатної дати згоду, яка б виражала її справжню волю».

⁴⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 червня 2016 р.

⁴⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 13 червня 2016 р.

⁵⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 травня 2016 р.

⁵¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 13 червня 2016 р.

Незважаючи на те, що одна із потерпілих дала свідчення у суді про застосування щодо неї сексуального насильства, порушникам не було висунуто жодних обвинувачень. У СБУ повідомили, що так сталося через відсутність переконливих доказів.

57. 5 травня 2016 р. в одній з південних областей України співробітники СБУ затримали чоловіка та доставили його до будівлі СБУ. Пізніше його привели до кабінету, роздягли догола та прив'язали до батареї. Як повідомляється, протягом наступних двох днів чотири співробітники СБУ катували його: ставили його на коліна, ображали, знущалися, били по голові, нирках, у пах, а також прикладали електрошокер до язика. Більшість цього часу він провів з пластиковим пакетом на голові. Йому не давали ані води, ані їжі.

58. УВКПЛ продовжує слідкувати за справою колишнього члена добровольчої роти патрульної служби міліції особливого призначення «Торнадо». 15 липня Новоковський районний суд Луганської області засудив його до шести років ув'язнення за вчинення катувань і зґвалтування⁵². Суд встановив, що у червні 2015 р. у Новоковському районі він застосував катування, зґвалтував жінку та погрожував їй ручною гранатою. УВКПЛ вітає проведення розслідувань за усіма повідомленнями про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.

З боку озброєних груп

59. Протягом звітної періоду у УВКПЛ не було можливості отримати дані з перших уст про пов'язане з конфліктом сексуальне насильство на територіях, що перебувають під контролем озброєних груп. Один із контактів повідомив, що «органи влади» погрожують розправою, якщо потерпілі вони розповідатимуть про такі випадки.

60. Випадки, інформацію про які УВКПЛ отримало опосередковано через інших осіб, зазвичай мали місце у 2014-2015 рр. Можливості зв'язатися з потерпілими або безпосередніми свідками не було. Як повідомляється, у вересні-жовтні 2015 р. три члени озброєних груп побили та зґвалтували 26-річну жінку. Її затримали, коли вона проходила КПП і не змогла пред'явити свій паспорт⁵³. «Розслідування» цієї справи вела «військова прокуратура» «Донецької народної республіки». За її повідомленням, винних було покарано.

61. Чоловік⁵⁴, який у березні-квітні 2016 р. перебував під вартою озброєних груп «Донецької народної республіки», повідомив про двох жінок, яких тримали у сусідній з ним камері. За його словами, вони вірогідно були викрадені на КПП під час перетину лінії зіткнення з підконтрольної Уряду сторони. Він чув, як члени озброєних груп домагалися них та пробували їх зґвалтувати. Як повідомляється, за два дні їх перемістили. Їх імена чи місце знаходження були невідомими співрозмовнику УВКПЛ.

62. Колишній член озброєних груп розповів УВКПЛ про добре відомий випадок, що стався в його підрозділі. Як повідомляється, наприкінці травня 2015 р. командир бригади «Кальміус» зґвалтував цивільну жінку у с. Григорівка (Донецька область). Після цього у вересні 2015 р. його звільнили з посади⁵⁵.

---

⁵² Статті 127 (катування), 152 (зґвалтування), 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом) та 263 (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами) Кримінального кодексу України.

⁵³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 липня 2016 р.

⁵⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 8 липня 2016 р.

⁵⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 червня 2016 р.

IV. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя

«Люди не мають реального доступу до правосуддя».

– Високопосадовець судового органу у підконтрольному Уряду районі Луганської області

А. Безкарність за серйозні порушення і зловживання правами людини

63. Незважаючи на зусилля органів державної влади, спрямованих на притягнення винних у порушеннях прав людини на сході України до відповідальності, безкарність за порушення прав людини залишається серйозною проблемою. На основі великої кількості інформації про ймовірні порушення прав людини з боку озброєних груп та урядових сил, задокументованої УВКПЛ, ватро зазначити, що відповідальність за факти страт озброєними групами українських солдат є особливо низькою.⁵⁶ Відповідно до моніторингу судових і кримінальних проваджень та аналізу розслідувань, який проводиться УВКПЛ, така безкарність значною мірою пов'язана з тиском на судову владу, а також з неспроможністю і небажанням Генеральної прокуратури України і Військової прокуратури здійснювати розслідування серйозних порушень прав людини, вчинених у ході збройного конфлікту. УВКПЛ отримало інформацію про те, що Військовою прокуратурою здійснюється досудове розслідування випадків убивств, катування та жорстокого поводження з українськими солдатами та цивільними особами з боку членів озброєних груп «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», однак досі вони не принесли результатів.

64. УВКПЛ особливо занепокоєне з приводу відсутності прогресу у розслідуванні дій представників Збройних Сил України та СБУ. За два роки жодна сторона конфлікту не взяла на себе відповідальність за жодну смерть цивільної особи, спричинену обстрілами. Розуміючи значні складнощі, що виникають під час проведення розслідувань, УВКПЛ закликає Уряд вжити всіх можливих заходів для розслідування смертей цивільних осіб, які настали внаслідок ведення військових дій.

65. УВКПЛ звертає увагу на те, що за фактом повітряної атаки будівлі Луганської обласної державної адміністрації 2 червня 2014 р., яка призвела до загибелі семи цивільних осіб, не проводиться жодного розслідування⁵⁷. За повідомленням Генеральної прокуратури України, було встановлено дату та місце інциденту, але не було проведено подальшого розслідування у зв'язку з відсутністю доступу до місця злочину⁵⁸. УВКПЛ зазначає, що дії військових можна розслідувати шляхом проведення допитів свідків, у т.ч. військовослужбовців Збройних Сил України, а також шляхом отримання доступу до секретної чи службової військової інформації. УВКПЛ також здійснює моніторинг цивільного позову, поданого дружиною одного з потерпілих, який загинув під час цієї атаки. 25 травня Апеляційний адміністративний суд відхилив її позов⁵⁹ про відшкодування матеріальної і моральної шкоди у зв'язку зі смертю її чоловіка, посилаючись на відсутність у суду відповідної предметної юрисдикції.

⁵⁶ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, Доповідь «Відповідальність за вбивства в Україні (січень 2014 р. – травень 2016 р.)», 14 липня 2016 р.

⁵⁷ УВКПЛ нагадує, що протягом цієї атаки загинули особи, пов'язані з «Луганською народною республікою», які не брали постійної участі у військових діях та на момент загибелі мали статус цивільних осіб, як-от Наталя Архіпова, «міністр охорони здоров'я» «Луганської народної республіки».

⁵⁸ Зустріч ММПЛУ із співробітниками Генеральної прокуратури, 1 серпня 2016 р.

⁵⁹ Рішення Київського апеляційного адміністративного суду від 25 травня 2016 р., доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57925068>.

66. Безкарність також характерна для справ про насильницьке зникнення та зникнення осіб. В одному з характерних випадків, що мав місце 12 липня 2014 р., три військовослужбовці затримали трьох чоловіків та 17-річного хлопця на КПП поблизу Красноармійська. Як повідомляється, після цього їх передали співробітнику СБУ, який забрав чотирьох потерпілих у невідомому напрямку. З тих пір їхні сім'ї не мають інформації про їх місце знаходження і підозрюють, що органи внутрішніх справ не мають наміру розслідувати це зникнення через тиск з боку СБУ⁶⁰. Генеральна прокуратура України повідомила УВКПЛ про те, що нею проводиться розслідування за фактом затримання 17-річного хлопця, однак їм нічого не відомо про затримання та зникнення трьох чоловіків.

67. Подібний випадок стався 21 липня 2014 р. на КПП біля Варварівки (Луганська область), коли члени батальйону «Айдар» затримали чоловіка, після чого він зник. Хоча органи внутрішніх справ ідентифікували та затримали винних, пізніше суд випустив одного з них на поруки народного депутата України. Порушник зник, і з тих пір розслідування за фактом зникнення припинилося⁶¹.

68. УВКПЛ продовжує слідкувати за судом над двома співробітниками СБУ, яких звинувачують у катуванні та смерті Олександра Агафопова 14 листопада 2014 р. Під час слухання 10 серпня 2016 р. підсудні підтвердили, що вони брали участь у проведенні допиту потерпілого, але заперечували застосування до нього фізичного насильства у будь-якій формі. Військова прокуратура представила відеозапис, на якому чітко видно, що після допиту Агафопов відчуває фізичне нездужання. УВКПЛ продовжить слідкувати за розглядом цієї справи у суді⁶².

69. УВКПЛ звертає увагу на продовження тиску на судову владу у резонансних справах. Характер та масштаби такого тиску ілюструються засіданням Апеляційного суду м. Києва від 3 липня щодо продовження строку тримання під вартою командира батальйону «Айдар», якого звинувачують у викраденні людей та інших насильницьких злочинах. Група солдатів цього батальйону та народні депутати прийшли на засідання з вимогою звільнити підозрюваного з-під варти. Засідання також відвідав Генеральний прокурор, який висловив сумніви, що розслідування належним чином встановило всі обставини справи, оскільки події мали місце «поблизу лінії зіткнення». Він підтримав ідею звільнення командира батальйону з-під варти та заявив про те, що він очікує, що Верховна Рада знайде спосіб звільнити військовослужбовців від розгляду цивільними судами діянь, вчеплених ними під час несення військової служби. Такі дії Генерального прокурора послаблюють незалежність розслідування та судової системи.

70. УВКПЛ вітає зусилля Уряду із притягнення до відповідальності членів озброєних груп за вірогідні порушення прав людини. УВКПЛ визнає, що без доступу до підконтрольних озброєним груп територій правоохоронні органи України не мають доступу до місць вчинення злочину, свідків та речових доказів.

71. Водночас, суди над деякими членами та командирами озброєних груп відбуваються за відсутності обвинуваченого (*in absentia*). УВКПЛ нагадує, що хоча судовий процес за відсутності обвинувачених не заборонений міжнародним правом, при його проведенні необхідно дотримуватися міжнародних стандартів прав людини, у т.ч. права обвинуваченого знати, в чому його обвинувачують та про наслідки неявки до суду⁶³. Це означає, що необхідно вжити достатніх заходів для завчасного повідомлення обвинувачених осіб про час і місце проведення судового розгляду, щоб вони могли підготувати свій захист та бути присутніми на засіданнях. Судовий розгляд за відсутності обвинуваченого щодо осіб, яких звинувачують у належності до озброєних груп, став використовуватися все частіше після ухвалення 12 травня відповідних змін

⁶⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 травня 2016 р.

⁶¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 травня 2016 р., та зустрічі, проведені ММПЛУ 25 травня 2016 р. та 27 липня 2016 р.

⁶² Моніторинг ММПЛУ за судовим засіданням 10 серпня 2016 р.

⁶³ Спеціальний трибунал щодо Лівану, Судова палата, Рішення проволити судовий розгляд за відсутності обвинуваченого, STL-11-01 / I / TC, 1 лютого 2012.

до законодавства⁶⁴. УВКПЛ відзначає заходи, що вживаються для затримання або забезпечення присутності обвинувачених на судових засіданнях. В той час, як УВКПЛ відзначає здійснення заходів з повідомлення обвинувачених про час і місце судового розгляду, судовий розгляд за відсутності обвинуваченого не застосовується однаково, а недавні зміни до кримінально-процесуального законодавства не забезпечують достатніх гарантій для захисту права на справедливий судовий розгляд та на належну правову процедуру.

В. Закон про амністію

72. З огляду на загальний брак відповідальності за порушення прав людини, скоєні військовослужбовцями Збройних Сил України або співробітниками сил безпеки, УВКПЛ занепокоєне прийняттям 7 липня 2016 р. Закону України «Про амністію у 2016 році»⁶⁵, який серед іншого передбачає, що особи, що отримали статус учасників бойових дій у зв'язку з участю в «анти-терористичній» операції на сході України, звільняються від кримінальної відповідальності за злочини, які не є тяжкими або особливо тяжкими, крім злочинів проти життя і здоров'я і окремих військових злочинів⁶⁶, а також злочинів проти статевої свободи і злочинів проти миру⁶⁷.

73. УВКПЛ стурбоване тим, що участь в «анти-терористичній» операції вважається підставою для висунення більш м'якого обвинувачення, винесення більш м'якого вироку⁶⁸ або амністії. Вкрай важливо забезпечити більш суворий контроль за діями військовослужбовців та співробітників органів безпеки, які є озброєними, діють у своєму офіційному статусі та здійснюють повноваження щодо цивільних осіб, та на яких покладено завдання щодо ведення бойових дій або проведення затримань. УВКПЛ повторює, що амністія не може застосовуватися до осіб, яких підозрюють, обвинувачують або засуджують у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності або серйозних порушень прав людини, у тому числі гендерно-обумовлені порушення.

С. Право на справедливий судовий розгляд і належну правову процедуру

74. УВКПЛ зафіксувало чіткі та послідовні повідомлення, які свідчать про те, що кримінальні провадження з питань, пов'язаних із конфліктом, характеризуються процесуальними порушеннями. УВКПЛ продовжує фіксувати тенденцію щодо свавільного затримання урядовими силами цивільних осіб, які проживають поблизу лінії зіткнення⁶⁹. Як правило, жертви⁷⁰ тримаються протягом певного часу під вартою невідновленими озброєними чоловіками, які під примусом змушують їх зізнатися, а потім передають їх місцевим підрозділам органів внутрішніх справ або сил безпеки. 12

⁶⁴ Див. пункт 173 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

⁶⁵ Закон України «Про амністію у 2016 році», проект закону 4255 від 17 березня 2016 р. Закон передано на підпис Президенту.

⁶⁶ Це такі злочини: дезертирство з обтяжуючими обставинами (ст. 408 (2, 3, 4) Кримінального кодексу України; викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (стаття 410); та умисне знищення або пошкодження військового майна з обтяжуючими обставинами (ст. 411 (2, 3, 4)).

⁶⁷ Загалом у законі перераховано близько 98 статей Кримінального кодексу, стосовно злочинів щодо яких амністія не застосовується, як-от злочини, пов'язані з тероризмом (статті 258 – 258^б); створення злочинної організації (стаття 255); злочини проти миру (статті 437, 439, 442, 443, 446, 447), у т.ч. геноцид та найманство; військові злочини з обтяжуючими обставинами (статті 404-406, 408, 410, 411); злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості осіб (статті 152-156); деякі злочини, пов'язані з корупцією (статті 368 – 368^а, 369); погрози, насильство або посягання на життя журналіста (стаття 345^а (3, 4) та 348^а), працівника правоохоронного органу (статті 345 (3, 4), 348 та 349) та судді (статті 347 і 379).

⁶⁸ УВКПЛ відомо як мінімум про одне судове рішення, в якому колишнього військовослужбовця не було засуджено до позбавлення волі за свосення тяжкого злочину, оскільки участь у операції із забезпечення безпеки стала пом'якшувальною обставиною. Див. рішення Іванківського районного суду Київської області від 10 червня 2016 р., доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58249890>.

⁶⁹ Див. пункт 58 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

⁷⁰ Інтерв'ю, проведені ММПУ 29 червня 2016 р., 29 червня 2016 р.

липня УВКПЛ висловило своє занепокоєння такими практиками керівництву СБУ⁷¹. СБУ заявила, що слідчі не мають іншого вибору, як затримувати осіб, яких приводять до них, і пояснила, що ці особи зазнають травм у ході затримання.

75. Крім того, право на справедливий судовий розгляд часто порушується через неефективне представництво обвинувачених юристами центрів надання безоплатної правової допомоги. УВКПЛ звернула увагу, що у багатьох судових провадженнях юристи сторони захисту відмовлялися допомагати своїм клієнтам готувати і подавати скарги про застосування щодо них катувань, жорстокого поводження і про неналежні умови тримання під вартою⁷². 20 травня представники УВКПЛ провели інтерв'ю із особою, затриманою у зв'язку із конфліктом, яка заявила про те, що протягом більше 48 годин співробітники СБУ застосовували проти неї катування. Водночас, адвокат цієї особи не подав відповідної скарги⁷³.

76. УВКПЛ отримало численні повідомлення про те, що у кримінальних провадженнях, пов'язаних із конфліктом, слідчі СБУ підкидають сфабриковані докази. Зокрема, підсудні повідомляють, що співробітники СБУ підкидають гранати або малу стрілецьку зброю під час обшуків помешкань, щоб виправдати затримання цих осіб⁷⁴.

77. Органи внутрішніх справ та органи безпеки України використовують відео- та аудіозаписи із зізнаннями осіб, що обвинувачуються в участі або зв'язках із озброєними групами, щоб виправдати їх затримання та тримання під вартою. Численні міжнародні та регіональні установи у сфері захисту прав людини рекомендують встановлювати відео та аудіо обладнання у приміщеннях, де проводяться допити, пов'язані з розслідуванням злочинів (наприклад, у відділках поліції). УВКПЛ нагадує, що такі рекомендації мають на меті забезпечити ефективно запобігання примусових зізнань, катувань та інших видів жорстокого поводження, а також гарантувати, що свідчення, отримані внаслідок такого поводження, не будуть прийматися судами в якості доказів⁷⁵. УВКПЛ зафіксувала численні випадки, коли свідчення були отримані під примусом, внаслідок катувань або інших видів жорстокого поводження без присутності адвоката. Крім того, УВКПЛ з тривогою звертає увагу на практику розповсюдження таких відеозаписів в інтернет мережі (або безпосередньо на веб-сайті СБУ, або в результаті їх витоку до ЗМІ) – як правило, перед судовим засіданням. Оприлюднення таких матеріалів порушує принцип презумпції невинуватості та право підозрюваного на повагу до приватного життя. Значні масштаби такої практики вказують на те, що вона використовується як метод воєнної пропаганди. Переважна більшість осіб, затриманих у зв'язку із конфліктом, з якими УВКПЛ проводило інтерв'ю, розповідають, що співробітники СБУ вели відеозаписи їхніх «зізнань» та публікували їх на своєму веб-сайті. Ці відео часто поширюються цифровими та традиційними ЗМІ.

78. УВКПЛ також звертає увагу на практику необґрунтованого затягування тривалості судового розгляду, що використовується як метод «помсти» тим, хто виступає проти неправомірних дій військовослужбовців. Як повідомляється, у Дніпрі судовий розгляд справи колишнього члена батальйону «Дніпро-1», який виступав проти злочинів, вчинюваних його командиром, постійно відкладається. З січня 2015 р. було допитано лише троє інших обвинувачених і розгляд справи відклали, що може свідчити про умисне позбавлення права на справедливий судовий розгляд солдата, який виступив проти командира свого батальйону⁷⁶.

---

⁷¹ 1 серпня 2016 р., зустріч УВКПЛ із заступником начальника Головного слідчого управління СБУ.

⁷² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 17 липня 2016. За словами керівника центру надання безоплатної правової допомоги Донецької області, юристи, призначені адвокатами сторони захисту, мають допомагати своїм клієнтам у підготовці скарг про застосування проти них катувань, жорстокого поводження і про неналежні умови ув'язнення. Водночас, якщо за цими скаргами відкривається окреме провадження, центри надання безоплатної правової допомоги мають призначати іншого юриста для представлення інтересів особи.

⁷³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 травня 2016 р.

⁷⁴ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 23 травня 2016 р., 24 травня 2016 р.

⁷⁵ Доповідь робочої групи з питань свавільних затримань, 16 лютого 2009 р., A/HRC/10/21, пункти 69-70.

⁷⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 липня 2016 р.

79. УВКПЛ продовжило фіксувати тенденції щодо здійснення тиску на органи судової влади з боку активістів, що підтримують єдність України, та з боку органів влади. Поблажливе ставлення органів державної влади, у тому числі Генеральної прокуратури, до втручань у судовий процес створює загрозу принципу верховенства права. Незважаючи на численні заяви до органів влади, направлені Апеляційним судом Одеської області та Державною судовою адміністрацією, Міністерство внутрішніх справ не змогло у достатній мірі забезпечити безпеку судів та суддів. Хоча реформа поліції⁷⁷ передбачає те, що судові органи матимуть власні підрозділи для забезпечення свого захисту й безпеки, УВКПЛ не досі помітило жодного прогресу у цій сфері⁷⁸.

80. 8 липня приблизно 40 прихильників єдності України прийшли до Суворовського районного суду м. Одеса та намагалися перешкодити проведенню судового засідання над членами воєнізованого формування ДУК «Правий сектор». За обвинувальним актом їх звинувачують у викраденні людей, пограбуванні та незаконному поводженню зі зброєю. Під час підготовчого судового засідання до зали суду зайшло близько 15 активістів, що виступають за єдність України, а 25 інших активістів залишилися чекати біля входу до будівлі суду. Біля будівлі суду знаходились семеро правоохоронців, і жодного всередині. Після короткої розмови суддя, занепокоєний з приводу загальної агресивної атмосфери, вирішив направити справу до Апеляційного суду Одеської області для встановлення її підсудності.

Д. Свавільні затримання у справах, пов'язаних з конфліктом

81. УВКПЛ зафіксувало чітку та послідовну тенденцію, що порушення прав людини щодо осіб, проти яких висувуються обвинувачення у зв'язку з конфліктом, міркуваннями національної безпеки або «тероризмом»⁷⁹, часто починаються зі свавільного затримання та тримання під вартою. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу (зі змінами, внесеними у жовтні 2014 р.), тримання під вартою в якості запобіжного заходу застосовується в усіх справах, пов'язаних з конфліктом, міркуваннями національної безпеки та «тероризмом»⁸⁰. За словами Міністра юстиції України, «тримання під вартою осіб, які підозрюються у злочинах, пов'язаних з тероризмом або сепаратизмом... підвищує ефективність досудового слідства»⁸¹.

82. УВКПЛ нагадує, що заборона необґрунтованого тримання під вартою⁸² передбачає, що тримання осіб під вартою в очікуванні суду має бути винятковим запобіжним заходом, заснованим на пропорційності та необхідності такого заходу у кожній конкретній справі із врахуванням всіх обставин та з метою запобігання втечі, перешкоджання розслідуванню або повторне вчинення злочину⁸³. Умови, за яких застосовується цей запобіжний захід, мають бути перераховані у законодавстві⁸⁴, причому вони не мають включати таких нечітких і невичерпних стандартів, як

⁷⁷ Закон України «Про Національну поліцію».

⁷⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 30 травня 2016 р.

⁷⁹ Статті 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), 110² (фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України), 111 (державна зрада), 112 (посягання на життя державного чи громадського діяча), 113 (диверсія), 114 (шпигунство), 114¹ (перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань), 258 (терористичний акт), 258¹ (втягнення у вчинення терористичного акту), 258² (публічні заклики до вчинення терористичного акту), 258³ (створення терористичної групи чи терористичної організації), 258⁴ (сприяння вчиненню терористичного акту), 258⁵ (фінансування тероризму), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) та 261 (напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення) Кримінального кодексу України.

⁸⁰ Пункт 5 статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

⁸¹ Пояснювальна записка до проекту закону 4448а від 8 серпня 2014 р., яким вносяться зміни до статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

⁸² Комітет ООН з прав людини, 1128/2002, *Marques de Morais v. Angola*, пункти 6.1, 6.4.

⁸³ Комітет ООН з прав людини, 1502/2006, *Marinich v. Belarus*, пункт 10.4; 1940/2010, *Cedeño v. Venezuela*, пункт 7.10; Комітет ООН з прав людини, 1547/2007, *Torobekov v. Kyrgyzstan*, пункт 6.3; 1887/2009, *Peirano Basso v. Uruguay*, пункт 10.2.

⁸⁴ Див. Заключні зауваження Комітету ООН з прав людини до доповідей Республіки Корея 1999 р., пункт 141; Сенегалу (1997 р.), пункт 63; Вірменії (1998 р.), пункт 107; Киргизстану (2000 р.), пункт 393.

«забезпечення громадської безпеки»⁸⁵. Що найважливіше, тримання під вартою не може застосовуватися як обов'язковий запобіжний захід до усіх осіб, яких звинувачують у скоєнні певного злочину, без врахування індивідуальних обставин⁸⁶.

83. Під час моніторингу судових засідань УВКПЛ звернуло увагу на те, що ані сторона обвинувачення, ані судді не перевіряють обставини для продовження тримання під вартою підозрюваних. Суди рідко розглядають можливість застосування альтернативних запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою, як-от внесення застави⁸⁷.

84. УВКПЛ вважає, що відповідні положення Кримінального процесуального кодексу, які передбачають застосування тримання під вартою як єдиного можливого запобіжного заходу у справах, пов'язаних із конфліктом, тероризмом та щодо злочинів проти основ національної безпеки, суперечить міжнародним стандартам прав людини та призводять до необґрунтованого та іноді свавільного тримання під вартою. У травні 2015 р. Уповноважений Верховної Ради з прав людини звернулася до Конституційного суду, оскаржуючи конституційність цих змін до КПК з посиланням на судову практику Європейського суду з прав людини. Однак пізніше Секретаріат Уповноваженого відкликав звернення без пояснення причин.

Е. Резонансні випадки насильства, пов'язані із масовими протестами та громадськими заворушеннями

Майдан

85. УВКПЛ звертає увагу на позитивні зрушення у притягненні до відповідальності осіб, винних у порушенні прав людини під час подій на Майдані. 23 червня 2016 р. Генеральна прокуратура України повідомила про затримання чотирьох співробітників батальйону міліції особливого призначення «Беркут» у Харківській області у зв'язку з насильством на Майдані. Їх обвинувачують у вбивстві трьох протестувальників. Зокрема, проти них висунуто обвинувачення у виконанні протиправних наказів та заміні гумових куль на мисливські, в результаті чого 18 лютого 2014 р. було вбито три особи і завдано тілесних ушкоджень 35 особам. Враховуючи цих затриманих, нині обвинувачення у скоєнні 18 лютого 2014 р. на Майдані злочинів проти життя та здоров'я осіб висунуто вже проти п'яти співробітників «Беркуту»⁸⁸. Всі вони перебувають під вартою строком на 60 діб на час досудового слідства.

86. Певний прогрес спостерігається також у розслідуваннях вбивств на Майдані 20 лютого 2014 р. 21 червня 2016 р. сторона обвинувачення представила докази, які свідчать про те, що кулі, з яких були вбиті протестувальники на Майдані, були випущені з автоматів двох співробітників «Беркуту», затриманих у квітні 2014 р.⁸⁹. Відповідно до наведених доказів, з цих автоматів було вбито три і поранено дві особи.

Насильство 2 травня 2014 р. в Одесі

87. Продовжується тенденція щодо здійснення значного тиску на суди, які розглядають справи, пов'язані з насильством 2 травня 2014 р. в Одесі. УВКПЛ продовжує пильно стежити за судовим провадженням проти одного з підозрюваних – прихильника федералізації – який, за повідомленнями, брав участь у громадських заворушеннях у центрі Одеси. 27 травня 2016 р. Малиновський районний суд м. Одеса звільнив його з-під варти та помістив під домашній арешт. Після цього УВКПЛ стало

---

⁸⁵ Див. Заключні зауваження Комітету ООН з прав людини до доповіді Боснії і Герцеговини 2006 р., пункт 18.

⁸⁶ Див. Заклучні зауваження Комітету ООН з прав людини до доповідей Болівії 1997 р., пункт 208; Аргентини (2000 р.), пункт 10; Шрі-Ланки (2003 р.), пункт 13.

⁸⁷ Комітет ООН з прав людини, 1178/2003, *Smantser v. Belarus*, пункт 10.3. Див. також Заклучні зауваження Комітету ООН з прав людини до доповідей Аргентини 2010 р., пункт 16; Панами (2008 р.), пункт 12.

⁸⁸ Див. пункти 72-74 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

⁸⁹ Див. пункт 74 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

свідком трьох випадків, коли прихильники єдності України влаштовували протести у залі суду, погрожували насильством суддям та адвокатам підсудних та перешкоджали судовому процесу. Результатом такого тиску стало необґрунтоване тримання підозрюваного під вартою. 27 травня 2016 р. активісти, що виступають за єдність України, заблокували залу суду, внаслідок чого підсудні прихильники федералізації та декілька їхніх адвокатів не могли звідти вийти. Також вони обшукували всі транспортні засоби, які виїжджали з будівлі суду, щоб не допустити звільнення головного підсудного. Пізніше у цей же день поліція пред'явила йому обвинувачення у погрозі вбивством одному зі свідків сторони обвинувачення і, незважаючи на відсутність відповідних доказів, його було повторно затримано⁹⁰.

88. 7 червня 2016 р. після того, як Апеляційний суд Одеської області звільнив підсудного з-під варти, звернувши увагу на відсутність підстав для його затримання, близько 40 прихильників єдності України заблокували будівлю суду. Активісти звинувачували суддів у зраді і погрожували їм насильством. Зокрема, вони заявили, що «розірвуть на шматки» підсудного у разі його звільнення. Після того, як підозрюваний був протягом декількох годин заблокований у залі суду, поліція помістила його під адміністративний арешт начебто за вживання нецензурної лексики у залі суду. Жодного з прихильників єдності не було затримано і до жодного не було застосовано будь-яких санкцій за організацію безпорядку у суді. 8 червня 2016 р. прихильники єдності, які влаштували блокування зали суду, були викликані стороною обвинувачення як свідки та дали свідчення проти підзахисного.

89. 22 червня під час розгляду апеляції, поданої підсудним, прихильники єдності України, деякі з яких були у військовій формі, були присутні у залі суду та поблизу будівлі суду. Вони відкрито погрожували адвокатам підсудного і коментували їхні виступи у суді. Суд відмовилися розглядати докази, надані стороною захисту, і після 10-хвилинного обговорення підтримали рішення про продовження строку тримання під вартою підсудного. Не було забезпечено присутності достатньої кількості співробітників поліції біля будівлі та у залі суду. Під час зустрічі із представниками УВКПЛ 1 серпня 2016 р. високопосадовець з Генеральної прокуратури України заявив, що «ініціатива» цих активістів є важливим фактором, що дозволяє боротися із упередженістю та необ'єктивністю суду. УВКПЛ занепокоєне тим, що такі заяви можуть вказувати на те, що сторона обвинувачення причетна до втручання у незалежність судової влади.

90. УВКПЛ також глибоко занепокоєне з приводу відсутності прогресу у судовій справі над Сергієм Ходяком, активним учасником руху за єдність України, проти якого висунуто обвинувачення у вбивстві однієї особи у центрі Одеси 2 травня 2014 р. 31 травня 2016 р. Київський районний суд м. Одеса повернув обвинувальний акт прокуратурі на доопрацювання. Суд заявив, що у цьому акті бракує важливої інформації, необхідної для підтвердження обвинувачення. Розгляд апеляції прокуратури на рішення суду призначено на вересень.

Е. Паралельні структури на територіях, контрольованих озброєними групами

91. У «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці» продовжують утворюватися та функціонувати паралельні структури влади, у т.ч. «суди». УВКПЛ повторює, що такі структури не мають правового статусу відповідно до законодавства України та суперечать духу Мінських домовленостей. Крім того, такі структури впливають на ситуацію з дотриманням невід'ємних прав осіб, які проживають на підконтрольних озброєним групам територіях. Ці структури функціонують у свавільний спосіб та не створюють можливостей і механізмів отримання захисту і відшкодування шкоди для потерпілих від їх діяльності.

---

⁹⁰ Відповідно до статті 208 Кримінального процесуального кодексу України (затримання уповноваженою службовою особою).

92. За інформацією «верховного суду» «Донецької народної республіки», у період з 1 січня до 1 червня 2016 р. «суди загальної юрисдикції» «прийняли до розгляду» 37,256 «справ», у тому числі 10,444 кримінальних «справ». Крім того, як повідомила «генеральна прокуратура» «Луганської народної республіки», протягом першого півріччя 2016 р. до різних видів «покарання», у тому числі до позбавлення волі, було «засуджено» 2,215 осіб. УВКПЛ регулярно отримує скарги від родичів осіб, яких «обвинувачують» у скоєнні злочинів до початку збройного конфлікту. Такі ув'язнені перебувають у СІЗО по декілька років в очікуванні судового розгляду, і нині їхні «справи» будуть розглядатися «судами» «Донецької народної республіки».

93. УВКПЛ отримало інформацію про те, що «суди» «Донецької народної республіки» ініціювали та/або розглядають 29 кримінальних «справ» про зґвалтування проти 33 обвинувачених. На «розгляді» «верховного суду» перебуває дев'ять кримінальних «справ» про шпигунство.

94. У «кримінальному кодексі» «Донецької народної республіки» передбачено смертну кару як найвищу міру покарання. Однак, за словами «голови» «верховного суду» «Донецької народної республіки»⁹¹, «верховний суд» поки що застосував це «покарання» лише в одній «справі». Засудженого було визнано винним у скоєнні низки вбивств, участі в озброєній банді та незаконному поводженні і зберіганні зброї та боєприпасів. «Вирок» досі не виконано.

95. Проти всіх осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, здійснюються «кримінальні розслідування» за скоєння злочинів проти «Донецької народної республіки». Посилаючись на принципи та норми міжнародного права, які згадуються «конституцією» «Донецької народної республіки», «голова» «верховного суду» заявив що згідно із класифікацією збройного конфлікту як конфлікту неміжнародного характеру особи, затримані у зв'язку з конфліктом, не можуть вважатися військовополоненими. На його думку, за таких обставин ніщо не заважає «притягати до відповідальності» осіб за участь у бойових діях.

96. «Верховний суд» «Донецької народної республіки» також заявив про здійснення кримінальних проваджень за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) проти суддів, прокурорів та слідчих з різних областей України за положеннями «кримінального кодексу» «Донецької народної республіки», що стосуються «умисного притягнення до відповідальності невинних осіб» та «умисного винесення незаконного рішення». Це здійснюється у відповідь на винесення ними рішень несприятливих для членів озброєних груп або через ймовірну політичну упередженість суддів.

97. Як повідомляється, станом на 16 червня «військовий трибунал» «Донецької народної республіки» (основною функцією якого є «здійснення правосуддя ... щодо злочинів, скоєних військовослужбовцями») «розглянув» 60 кримінальних «справ». 41 «справа» досі перебуває на етапі «розгляду», дев'ять було передано «судам загальної юрисдикції», і в 12 «справах» було винесено «рішення» про «звільнення від кримінальної відповідальності». «Військовий трибунал» виніс 18 «вироків» за скоєння різних видів злочинів, у т.ч. вбивств.

98. У «Луганській народній республіці» було ухвалено низку «законодавчих актів», які передбачають створення «верховного суду», «арбітражного суду», «військового суду» та 18 районних, міських і районних у містах «судів» на підконтрольних їм територіях. Жителі Луганська, з якими спілкувалися представники УВКПЛ, повідомили про створення та функціонування декілької «судів першої інстанції». В той же час жодних кроків зі створення «верховного суду» не було вжито, УВКПЛ отримало інформацію про те, що декілька осіб, затриманих у «Луганській народній республіці», що звинувачуються у скоєнні тяжких злочинів, нині очікують розгляду своїх «справ» у «верховному суді».

---

⁹¹ Інформація, надана ММПЛУ 22 серпня 2016 р. Хоча вона не стосується цього звітного періоду, ММПЛУ вважає, що у цьому пункті її необхідно згадати.

V. Основоположні свободи

«Я не можу нікому довіряти. Я прийшла поговорити з вами, тому що знаю вас. Я боюся говорити по телефону. Усі кажуть, що всі розмови прослуховуються. Хіба це не заборонено?»

- Жінка, що проживає у «Донецькій народній республіці»

A. Порушення права на свободу пересування

99. Обмеження права цивільних осіб на свободу пересування через лінію зіткнення зберігаються. З початку червня сторони конфлікту почали розміщувати свої сили все ближче один до одного, порушуючи Мінські домовленості. Це призвело до зміни місця розташування контрольно-пропускних пунктів у щонайменше трьох транспортних коридорах⁹² (двох у Донецькій та одного у Луганській областях) та звуження нейтральної смуги між позиціями сторін, що створює ризики відновлення бойових дій та підвищує рівень небезпеки для цивільного населення. На нових КПП немає належного водопостачання, санітарних умов та медичних пунктів. Територія навколо усіх транспортних коридорів замінована, але належного маркування, яке вимагається Міжнародними стандартами протимінної діяльності, не встановлено.

100. На КПП мала місце низка проблем з безпекою, через що на короткий строк були закриті транспортні коридори у Зайцевому та Станиці-Луганській. 16 червня на КПП у Мар'їнці сталася перестрілка, у результаті якої було поранено одну цивільну особу. Роботу КПП було призупинено до наступного ранку.

101. Процес перетину лінії зіткнення залишається непростим. Щоденно цю лінію перетинають 26-32 тисячі осіб⁹³, і на усіх п'яти працюючих транспортних коридорах спостерігаються довгі черги. Людям доводиться чекати до 36 годин, у т.ч. вночі, не маючи доступу до тіні (у спеку), вбиралень, води, медичної допомоги та укриття на випадок обстрілів. Коли температура повітря перевищувала 30°C, деякі люди, особливо люди похилого віку, що стояли у черзі, втрачали свідомість. В районах поблизу лінії зіткнення бракує бригад швидкої допомоги⁹⁴. Під час звітного періоду на КПП померло троє цивільних осіб⁹⁵ через ненадання своєчасної медичної допомоги.

102. УВКПЛ отримує скарги щодо корупції на підконтрольних Уряду КПП (співробітники вимагають хабарі для полегшення проходження КПП), а також повідомлення про зневажливе поводження, особливо на КПП у Зайцевому, Станиці-Луганській та Мар'їнці. В той час як існує урядова гаряча лінія та механізм подачі скарг, створений громадськими організаціями, люди часто не знають про них. 29 червня представниця ЗМІ повідомила УВКПЛ, що під час проходження КПП у Кураховому наприкінці травня вона стала свідком⁹⁶ того, як один із співробітників Державної прикордонної служби словесно ображав цивільних осіб. Після того, як вона

⁹² Урядовий КПП у Зайцевому на транспортному коридорі Горлівка-Артемівськ було пересунуто на 800 метрів ближче до КПП, підконтрольного «Донецькій народній республіці». «Донецька народна республіка» створила новий «військовий» КПП на 600 метрів ближче до підконтрольної Уряду сторони лінії зіткнення. Раніше відстань між КПП різних сторін конфлікту була близько двох кілометрів, тепер вона становить приблизно 600 метрів. Підконтрольний Уряду КПП у Новотроїцькому на транспортному коридорі Донецьк-Маріуполь було переміщено на три кілометри ближче до КПП, підконтрольного «Донецькій народній республіці». Якщо раніше відстань між КПП становила чотири кілометри, то зараз вона зменшилася до 1 км. Нарешті, «Луганська народна республіка» перенесла свій КПП на пішохідному коридорі у Станиці-Луганській на 450 метрів ближче до підконтрольної Уряду сторони лінії зіткнення.

⁹³ Це консервативна оцінка середньої денної кількості осіб, які перетинають лінію зіткнення, на основі даних, наданих Державною прикордонною службою. У деякі дні лінію зіткнення перетинали більше 32 тисяч осіб.

⁹⁴ Всесвітня організація охорони здоров'я, звіт про ситуацію, 1 серпня 2016 р.

⁹⁵ 25 травня чоловік помер від серцевого настану, перебуваючи у черзі на КПП у Станиці-Луганській. 13 червня 82-річна жінка померла від епілептичного приступу на тому самому КПП. 7 липня 62-річна жінка померла на КПП у Зайцевому через різке погіршення стану її здоров'я. Хоча їй було надано першу допомогу, професійна медична допомога була недоступною.

⁹⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 червня 2016 р.

висловилися щодо неприпустимості таких образ, її особисті речі було свавільно піддано обшуку. Інші співробітники, які були присутніми на місці події, не втрутилися⁹⁷.

В. Порушення права на свободу мирних зібрань

103. Здійснюючи моніторинг проведення Маршу рівності 12 червня та Хресної ходи Української православної церкви 27-28 липня⁹⁸, УВКПЛ звернуло увагу на значний прогрес, якого досягла Національна поліція України у контексті забезпечення безпеки під час мирних зібрань. Тим, хто хотів виступити проти Маршу рівності, також було дозволено провести зібрання. 57 осіб було затримано та звільнено через декілька годин після фіксації адміністративних правопорушень щодо дрібного хуліганства. Протягом Хресної ходи УВКПЛ стало свідком присутності великої кількості співробітників поліції та підтримання належного рівня координації між різними правоохоронними органами. Серйозних інцидентів не було, а поліція змогла ефективно відповісти на декілька незначних загроз.

104. Увечері 4 липня 2016 р. більше 100 осіб зібралося у центрі Торецька (Донецька область) на мирний протест проти присутності військового озброєння у місті. Правоохоронці затримали вісьмох чоловіків та пред'явила їм обвинувачення в злісній непокорі⁹⁹. Їх допитали без присутності адвокатів та не привели їх до суду протягом трьох годин, як цього вимагає закон¹⁰⁰. Співробітники СБУ погрожували та залякували затриманих, вимагали від них надати доступ до своїх сторінок у соціальних мережах, а також допитували їх про можливі зв'язки із озброєними групами. Затримані провели ніч у маленькій камері з лише одним матрасом та дерев'яною лавкою, тому їм довелося спати на підлозі. Після судового слухання їх знову насильно привели до поліцейського відділку, хоча їх вже було офіційно звільнено з-під варти. Як повідомляється, у відділку начальник Головного управління МВС України у Донецькій області ображав та погрожував чоловікам. У розмові з представниками УВКПЛ він підтвердив, що після судового слухання він наказав своїм підлеглим привести чоловіків до нього на «виховну розмову».

На територіях, що перебувають під контролем озброєних груп

105. Протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало декілька масових зібрань, що пройшли у «Донецькій народній республіці». Хоча про жодні інциденти під час цих зібрань не повідомляється, існують сумніви щодо того, що участь у них була добровільною. 10 червня УВКПЛ здійснювало моніторинг мирного зібрання у Донецьку проти розміщення озброєної поліцейської місії ОБСЄ на Донбасі. За інформацією, наданою з різних джерел, очевидно, що зібрання приблизно 12 тисяч осіб (більшість з яких були співробітниками «державних установ» або студентами) було організовано «органами влади» «Донецької народної республіки». Представники УВКПЛ стали свідками того, як «волонтери» попереджали людей, які брали участь у зібранні, що якщо вони підуть з нього, про їхню «поведінку» буде повідомлено їх керівництву або «органам влади».

С. Порушення права на свободу об'єднань

106. УВКПЛ продовжує слідкувати за численними утисками прав членів Комуністичної партії¹⁰¹. 28 червня було проведено обшук у квартирі 68-річної секретаря Харківського місцевого відділення Комуністичної партії, і їй було оголошено підозру у посяганні на територіальну цілісність України та даванні хабаря державним посадовим особам¹⁰². 30 червня Харківський суд прийняв рішення

⁹⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 липня 2016 р.

⁹⁸ Ця хода розпочалася 3 липня у Святогірській Лаврі (Донецька область) та 9 липня у Почасві (Тернопільська область). Її було присвячено Дню хрещення Русі (який відзначається 28 липня 2016 р.).

⁹⁹ Стаття 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

¹⁰⁰ Стаття 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

¹⁰¹ Див. пункт 108 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

¹⁰² Статті 110 та 369 Кримінального кодексу України.

помістити її під варту на час досудового розслідування. Вона повідомила УВКПЛ про те, що її фізичний стан є стабільним, але стан здоров'я погіршився за період перебування під вартою¹⁰³.

На територіях, що перебувають під контролем озброєних груп

107. УВКПЛ звертає увагу на продовження обмеження на територіях, контрольованих озброєними групами, діяльності громадянського суспільства, що знижує його можливості доставляти гуманітарну допомогу. Як повідомляється, через відсутність у «Донецькій народній республіці» «закону», який б регулював питання реєстрації громадських організацій¹⁰⁴, «міністерство юстиції» інформує громадські організації, які працюють у підконтрольних озброєним групам районах, що вони не можуть бути зареєстровані.

108. 21 липня 2016 р. співзасновницю гуманітарної організації було затримано у Донецьку людьми, які назвали себе членами «міністерства державної безпеки». Це сталося вже вдруге після її звільнення наприкінці лютого 2016 р.¹⁰⁵ 9 серпня 2016 р. УВКПЛ стало відомо про її звільнення.

109. У той час, як роботі незалежних громадських організацій продовжують чинитися перешкоди, УВКПЛ зауважує зростання кількості організацій, створених під егідою «Донецької народної республіки». Наприклад, громадська організація «Донецька республіка» налічує вже 140 тис. членів¹⁰⁶. Громадська організація «Мир Луганщині», мета якої начебто полягає у «протидії фашизму та прагненні до російського світу», має 72 500 членів порівняно із 11 500 членів на початку 2016 р. Як повідомляється, членство у таких організаціях є обов'язковим для працівників «публічного сектору»¹⁰⁷. Існують серйозні занепокоєння щодо обов'язкового характеру членства в таких організаціях та щодо захисту персональних даних, оскільки списки членів громадських організацій оприлюднюються онлайн.

110. Простору для діяльності вільних профспілок, не пов'язаних з «органами влади», немає або практично немає. УВКПЛ дізналося¹⁰⁸, що у Луганську дозволена діяльність лише однієї профспілки, створеної «Луганською народною республікою».

Д. Порушення права на свободу думки та вільне вираження поглядів

111. За словами співрозмовників УВКПЛ¹⁰⁹, працівники українських ЗМІ продовжують відчувати тиск з боку СБУ та Збройних Сил України при висвітленні таких чутливих питань, як втрати серед військових або неправомірне поведінка українських військовослужбовців. Деякі журналісти також повідомляють про самоцензуру, до якої вони вдаються, коли відчувають, що оприлюднення певної інформації може зашкодити Збройним Силам України, або побоюються, що російські або підконтрольні озброєним групам ЗМІ можуть використати таку інформацію в цілях пропаганди. УВКПЛ звертає увагу на значне зростання кількості випадків насильства проти журналістів. Зокрема, УВКПЛ зафіксувало три випадки у Запорізькій області та три – у Києві. Як видається, насильство у цих випадках було пов'язаним із професійною діяльністю журналістів та спрямованим на залякування і перешкоджання їхній діяльності. Щодо всіх випадків Національна поліція України проводить розслідування.

112. 8 липня прес-центр Штабу антитерористичної операції (Штаб АТО) звернувся до СБУ з вимогою призупинити акредитацію двох українських та однієї російської журналістки, які зробили репортаж з Авдіївки (Донецька область). Після

¹⁰³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 липня 2016 р.

¹⁰⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 22 червня 2016 р.

¹⁰⁵ Див. пункт 111 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

¹⁰⁶ Станом на 24 травня 2016 р.

¹⁰⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 серпня 2016 р.

¹⁰⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 16 червня 2016 р.

¹⁰⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 22 червня 2016 р.

того, як вони зняли атаки, у результаті яких загинуло двоє українських військовослужбовців¹¹⁰, Збройні Сили України наказали журналістам відкласти оприлюднення цього сюжету на один день. Пізніше, коли це відео було оприлюднене, Міністерство інформаційної політики та Штаб АТО вирішили, що це відео порушує правила роботи представників ЗМІ у зоні АТО¹¹¹, оскільки на відео можна було побачити обличчя військовослужбовців, їх позиції та озброєння. У принципі, Уряд може запроваджувати обмеження діяльності журналістів вздовж лінії зіткнення з міркувань національної безпеки, однак такі обмеження мають бути встановлені законом, вони повинні бути пропорційними та не можуть застосовуватися свавільно. УВКПЛ вважає, що у цьому випадку реакція Міністерства інформаційної політики була непропорційною, враховуючи, що журналісти вжили заходів, які від них вимагалися Збройними Силами України.

113. 31 травня у силу вступив Указ Президента¹¹² про введення в дію рішення Ради національної безпеки та оборони від 20 травня 2016 р. «Про деякі персональні спеціальні обмежувальні заходи (санкції)», яким було передбачено накладення санкцій¹¹³ на 17 російських журналістів (тобто, було розширено попередній перелік осіб, до яких були застосовані обмежувальні заходи)¹¹⁴. Водночас, цим же Указом було відмінено санкції проти 29 іноземних журналістів.

114. 24 травня на веб-сайті «Миротворець»¹¹⁵ було оприлюднено імена та контактні дані ще¹¹⁶ 304 працівників ЗМІ (300 іноземних та чотирьох українських), що призвело до серйозних наслідків щодо осіб, включених до цього переліку. Деякі працівники ЗМІ отримували погрози та образи, їх називали «сепаратистами». УВКПЛ провело інтерв'ю з декількома особами, які заявили, що їхні банківські рахунки було заморожено у зв'язку із тим, що їх було включено до цього переліку або через те, що вони виступали з критикою подій Майдану.

115. 14 липня журналіста Руслана Коцабу, якого було засуджено¹¹⁷ до трьох з половиною років позбавлення волі за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України, було звільнено. Апеляційний суд Івано-Франківської області скасував рішення Івано-Франківського міського суду від 12 травня 2016 р. та визнав його невинним.

116. 20 липня відомий журналіст Павло Шеремет, який працював в одному з найпопулярніших українських Інтернет-видань «Українська правда», загинув у результаті вибуху автомобіля у центрі Києва. Автомобіль, яким він керував, належав

---

¹¹⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 липня 2016 р.

¹¹¹ Правила роботи представників ЗМІ у зоні АТО, видані Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, доступно за посиланням: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=129965&cat_id=114334.

¹¹² Указ Президента № 224/2016 про рішення Ради національної безпеки та оборони від 20 травня 2016 р. «Про деякі персональні спеціальні обмежувальні заходи (санкції)».

¹¹³ Йдеться про скасування та відмову у видачі віз для громадян інших держав, а також про інші способи заборони їх в'їзду на територію України.

¹¹⁴ Рішення Ради національної безпеки та оборони від 2 вересня 2015 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», введене в дію Указом Президента № 549 від 16 вересня 2015 р., яке містить перелік з 388 фізичних осіб та 105 юридичних осіб.

¹¹⁵ База даних веб-сайту містить персональні дані та інформацію із сторінок у соціальних мережах людей, начебто причетних до діяльності «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Як повідомляється, веб-сайт підтримується волонтерами, але українські військовослужбовці активно використовують інформацію з нього на своїх контрольно-пропускних пунктах ще з 2014 р. Як УВКПЛ зазначало раніше, на веб-сайті міститься інформація про членів озброєних груп, про посадових осіб, які не переїхали у підконтрольні Уряду райони, а також про громадських активістів, які надають гуманітарну допомогу на територіях, підконтрольних озброєним групам. Див. пункт 87 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

¹¹⁶ 10 травня 2016 р. на веб-сайті «миротворець» було оприлюднено персональні дані 4 068 українських та іноземних журналістів, які, як повідомляється, є акредитованими у «Донецькій народній республіці».

¹¹⁷ 12 травня 2016 р. Івано-Франківський міський суд засудив журналіста Руслана Коцабу, якому було пред'явлено обвинувачення у державній зраді та перешкодженні діяльності Збройних Сил України, до 3 років і шести місяців позбавлення волі. Докладніше див. пункт 117 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

редактору-засновнику «Української правди». Генеральний прокурор заявив, що цей злочин розслідується як вбивство.

На територіях, що перебувають під контролем озброєних груп

117. Працівник ЗМІ у Донецьку повідомив¹¹⁸, що аналітичне управління «міністра інформаційної політики» «Донецької народної республіки» проводить ретельні перевірки діяльності журналітів та здійснює пильний нагляд за усіма публікаціями, як обов'язкову умову для отримання «акредитації». Працівники ЗМІ у Донецьку також зазначають, що протягом останніх місяців більшості іноземних журналістів (крім співробітників російських ЗМІ) озброєні групи відмовляють в «акредитації». Це призводить до різкого зменшення кількості іноземних журналістів, які працюють на територіях, що перебувають під контролем озброєних груп.

118. 21 червня «міністра державної безпеки» «Луганської народної республіки» оприлюднено відео із затриманою українською журналісткою, на якому вона «зізнається», що перед поїздкою до Луганська до неї звернулася СБУ з вимогою збирати інформацію про членів «міської ради» та озброєних груп. У «Луганській народній республіці» заявили, що їй було пред'явлено обвинувачення у «шпигунстві», що карається позбавленням волі на строк від 10 до 20 років (стаття 336 «кримінального кодексу» «Луганської народної республіки»).

119. Блогер та активіст з Києва, якого «міністра державної безпеки» «Донецької народної республіки» затримало за звинуваченням у незаконному володінні зброєю, тримається під вартою у Донецьку починаючи з січня 2016 р.¹¹⁹. Як повідомляється, 27 червня відбулося «засідання» «суду» «Донецької народної республіки», на якому блогер визнав свою вину та підтвердив, що він привіз дві гранати на територію «Донецької народної республіки»¹²⁰. Протягом «судового засідання» йому вдалося передати батькові його светр, на якому були сліди крові, що викликає занепокоєння щодо можливого застосування «слідчими» «Донецької народної республіки» жорстокого поведіння щодо нього.

120. 1 червня 2016 р. «голова» «Донецької народної республіки» підписав «наказ» «про заходи із захисту державної та службової інформації»¹²¹. «Наказом» забороняється усім «державним службовцям» «Донецької народної республіки» використовувати відкриті канали комунікації, у т.ч. українські мобільні мережі, сервери електронної пошти та соціальні мережі для спілкування з будь-якою особою за межами «Донецької народної республіки» (крім Російської Федерації). Гуманітарна спільнота звертає увагу на негативний вплив цих заходів, оскільки вони, зокрема, забороняють обмін необхідною інформацією про надання медичної допомоги та здійснення соціального захисту.

VI. Економічні та соціальні права

«Ми все життя працювали на цю пенсію. Хіба ми її не заслужили?»

- Житель Куйбишевського району Донецька

А. Економічні та соціальні права і запобігання їх порушень

121. Усе населення України продовжує відчувати погіршення економічної ситуації внаслідок конфлікту та нестабільної ситуації на сході України. Протягом

¹¹⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 29 червня 2016 р.

¹¹⁹ 16 серпня 2016 р. «центральний міськрайонний суд» Макіївки «засудив» його до двох років позбавлення волі за «незаконне володіння зброєю».

¹²⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 12 липня 2016 р.

¹²¹ Доступно за посиланням: http://old.dnr-online.ru/wp-content/uploads/2016/06/Ukaz_N155_01062016.pdf

перших шести місяців 2016 р. ціни зросли на 4,9%. Починаючи з 1 липня 2016 р., тарифи на опалення зросли в середньому на 75-90%¹²², у той час як середня заробітна плата залишилася на рівні 4,934 грн. (приблизно 197 дол. США). 6 липня УВКПЛ здійснило моніторинг демонстрації, організованої профспілками, учасники якої вимагали підвищення мінімальної заробітної плати¹²³ та зменшення тарифів на житлово-комунальні послуги та газ. Більшість учасників демонстрації були чоловіками й жінками працездатного віку, але багато осіб похилого віку також взяли у ній участь. Враховуючи, що пенсія 66% усіх пенсіонерів складає від 1,300 до 3,000 тис. грн (від 52 до 120 дол. США), підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги є серйозним тягарем для більшості осіб похилого віку, незважаючи на надання Урядом субсидій тим домогосподарствам, які витрачають на оплату комунальних послуг більше 15% свого доходу.

122. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 15 серпня 2016 р. в Україні було зареєстровано 1,714,388 внутрішньо переміщених осіб. Значною проблемою є інтеграція ВПО до нових громад, що пов'язано із відсутністю державної стратегії та фінансування цієї сфери, що призводить до економічної і соціальної маргіналізації ВПО. Більшість громад, які приймають велику кількість переселенців, не отримували додаткового фінансування від держави і повністю покладаються на допомогу гуманітарних організацій. Одними з найактуальніших проблем є працевлаштування та забезпечення житлом ВПО.

123. УВКПЛ звертає увагу на тривожну тенденцію: роботодавці відмовляються наймати на роботу колишніх військовослужбовців та членів добровольчих батальйонів. Цей фактор, а також відсутність послуг із соціально-економічної реабілітації цих осіб, недостатній рівень охорони психічного здоров'я, розповсюдженість зброї та вживання психоактивних речовин можуть призводити до дестабілізації громад та порушень прав людини. У Керівних принципах¹²⁴ Міжнародної організації праці з соціально-економічної реабілітації екс-комбатантів підкреслюється важливість створення можливостей для працевлаштування колишніх військовослужбовців, що є більш сталим та ефективним підходом, ніж короткотривала виплата допомоги.

На територіях, що перебувають під контролем озброєних груп

124. Підвищення інтенсивності бойових дій протягом звітного періоду призвело до ізоляції окремих сіл поблизу лінії зіткнення. Наприклад, у с. Ясне немає громадського транспорту, аптеки, продуктової крамниці, медичного закладу, і телефонна мережа погано працює вже більше року. Щоб купити продукти або отримати медичну допомогу, жителі села мають користуватися таксі або йти пішки до найближчого міста Докучаївська, яке знаходиться за сім кілометрів¹²⁵.

125. Однією з основних проблем у «Луганській народній республіці» є обмежений доступ до води. Протягом звітного періоду головною причиною перебоїв з водопостачанням було пошкодження електростанцій унаслідок невибіркових обстрілів. Через постійні обстріли ремонтні бригади декілька разів не змогли отримати доступ до уражених об'єктів інфраструктури, ризикуючи безпекою своїх працівників. Сторонам конфлікту стає все важче домовлятися про «вікна тиші» для забезпечення відновлення доступу до базових послуг через зневагу сторонами принципів гуманітарного права, які забезпечують захист об'єктів цивільної інфраструктури. Система водопостачання була зношеною ще до конфлікту, тому для її ремонту потрібні значні фінансові ресурси. Частішають перебої у волопостачанні, спричинені триваючим конфліктом, що погіршує стан вже старіючої інфраструктури. В цілому, це

¹²² Зокрема, 1 липня 2016 р. тарифи на опалення та гаряче водопостачання зросли у два рази.

¹²³ Що визначається як мінімальний економічно допустимий рівень зарплатні.

¹²⁴ Доступно за посиланням:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_141276.pdf

¹²⁵ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 16 червня 2016 р.

впливає на безперервність постачання та якість води особливо в районах, що перебувають під контролем озброєних груп.

126. Як повідомляється, колективні центри, які приймають ВПО із зони, ураженої конфліктом, є переповненими. Відтак, багато людей вирішують залишатися у власних домівках, незважаючи на те, що іноді вони є серйозно пошкодженими або розташованими у небезпечних районах. Враховуючи підвищення інтенсивності обстрілів протягом останніх місяців, які спричиняють значні пошкодження житлових будинків, вірогідно, що більше людей потребуватиме альтернативних варіантів забезпечення житлом. Це може призвести до погіршення умов у колективних центрах, до зростання кількості безхатченків та збільшення порушень прав на житло, землю та власність.

127. Дуже обмеженими залишаються й можливості працевлаштування. Перед початком конфлікту більшість чоловічого населення Донецької та Луганської областей працювали на вугільних шахтах, багато з яких нині закриті. Представники УВКПЛ відвідали шахту «Трудовська», на якій перед конфліктом працювало 1,800 осіб. Починаючи з січня 2015 р., коли її було закрито, 800 осіб, які досі вважаються працівниками цієї шахти, жодного разу не отримували зарплатні. Крім того, вони не мають права на соціальні виплати. У Зайцевому озброєні групи розмістили свої позиції у місцевій школі та лікарні, хімічний завод було закрито, а вугільні шахти або припинили діяльність, або не можуть виплачувати зарплати, через що більшість жителів селища є безробітними. Подібна ситуація спостерігається й у багатьох інших містах і селах. Для розв'язання проблеми безробіття місцеві «органи влади» в окремих містах організують громадські роботи, за виконання яких місцевим жителям платять місячну заробітну плату у розмірі 2,500 рублів (приблизно 40 дол. США) або дають продукти харчування.

128. Багато людей на територіях, контрольованих озброєними групами, продовжують повідомляти, що їхні родичі вступають до лав озброєних груп з фінансових причини як крайній захід, оскільки не можуть знайти іншої оплачуваної роботи¹²⁶.

В. Соціальне забезпечення та захист прав внутрішньо переміщених осіб

129. ВПО продовжують стикатися з перешкодами на шляху до реалізації їхніх економічних та соціальних прав. Протягом звітного періоду УВКПЛ провело інтерв'ю з ВПО, довідки яких були скасовані і чий виплати було припинено у результаті верифікації, розпочатої у лютому 2016 р.¹²⁷. Переселенці скаржаться, що їм не повідомляли про рішення органів місцевої влади щодо зупинення виплат, та описують труднощі, що стоять перед ними у процесі відновлення виплат. Так, управління соціального забезпечення Харківської області звинуватило жінку¹²⁸ з Переваляцька (Луганська область) в «шахрайстві» та вимагає від неї повернути державі всі соціальні виплати, які вона отримала.

130. Такі зупинення виплат серйозно або критично вплинули приблизно на 85% ВПО, які проживають на підконтрольних Уряду територіях. У районах, що перебувають під контролем озброєних груп, це стосується 97% ВПО. Для переважної більшості переселенців (84%) порядок відновлення довідки про реєстрацію ВПО та/або призначення соціальних виплат і пенсій залишається незрозумілим. Це свідчить про те, що органи влади не ведуть належної роз'яснювальної роботи з цих питань¹²⁹.

---

¹²⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 16 червня 2016 р.

¹²⁷ Див. пункти 134-141 чотирнадцятої доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

¹²⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 29 червня 2016 р.

¹²⁹ Звіт за результатами моніторингу про скасування довідок ВПО, призупинення соціальних виплат та виплати пенсій для ВПО у Харківській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Дніпропетровській областях, проведеного ГО «Право на захист».

131. Зміни до нормативно-правових актів, внесені 8 червня 2016 р.¹³⁰, загострили труднощі, які стоять перед ВПО, оскільки вони дозволяють автоматичне припинення виплат, та встановлюють строк від двох до шести місяців для їх відновлення (в залежності від причини припинення виплат). УВКПЛ занепокоєне затримкою процесу створення спеціальних комісій для здійснення перевірок за місцем фактичного проживання ВПО¹³¹. Для переселенців із Криму ситуація ускладнюється ще більше, оскільки їхня довідка про реєстрацію ВПО вважається єдиним документом, що підтверджує факт їхнього проживання на підконтрольній Уряду території. Її втрата призведе до втрати ними статусу резидента.

132. Попри те, що в одному з недавніх досліджень вказується на те, що населення України переважно позитивно або нейтрально ставиться до ВПО¹³², УВКПЛ фіксує випадки¹³³ дискримінації переселенців у доступі до зайнятості, житла або банківських послуг на основі місця їхнього походження. Проведення перевірок «житлово-побутових умов» переселенців сприяє посиленню небажання орендодавців здавати своє житло в оренду ВПО та частішим випадкам виселень переселенців. УВКПЛ також провело інтерв'ю із ВПО, яким було відмовлено у доступі до їхніх банківських депозитів або кредитів.

133. Багато ВПО вважають, що заходи, яких Уряд України вживає на тлі зниження рівня життя і рівня надання соціальних послуг на всій території України та які загострюються масовим скасуванням соціальних виплат¹³⁴, мають на меті змусити переселенців повертатися на контрольовані озброєними групами території і, відтак, є своєрідною формою колективного покарання. Одна жінка повідомила УВКПЛ, що вона поїхала на контрольовану озброєними групами територію, щоб народити там дитину, так як її виплати були припинені, і вона більше не могла дозволити собі проживання на території, підконтрольній Уряду¹³⁵.

134. Позбавляючи ВПО соціальних виплат, Уряд сприяє подальшому загостренню їхніх економічних труднощів та посиленню їх залежності від гуманітарної допомоги. Через погіршення становища ВПО у зв'язку з останніми змінами до нормативно-правових актів органи державної влади та міжнародні донори можуть бути змушені знову розгортати великі гуманітарні проекти на підконтрольних Уряду територіях замість того, щоб зосереджувати зусилля на програмах з інтеграції й відновлення.

135. Деякі зміни до нормативно-правових актів¹³⁶ створили непотрібні та дискримінаційні перешкоди в доступі ВПО до соціальних виплат. З 1 червня 2016 р. пенсіонери ВПО почали отримувати спеціальні банківські картки (які також слугуватимуть, як документ, що підтверджує особу) від державного Ощадбанку. Станом на 1 липня 2016 р. всі соціальні виплати та пенсії ВПО мають виплачуватися лише через цей банк, в той час як решту населення, що отримують соціальні виплати, можуть користуватися послугами будь-якого іншого банку. Пенсіонери-переселенці також повинні проходити фізичну ідентифікацію у відділеннях Ощадбанку двічі на рік протягом першого року, а потім – щороку. Якщо вони цього не роблять, всі операції з їхніми рахунками будуть автоматично призупинені банком, доки особа особисто не прийде до відділення банку. Це положення накладає додатковий тягар на людей з особливими потребами та на тих, що проживають у сільській місцевості чи віддалених

¹³⁰ Див. пункти 26-29 «Нормативно-правова база щодо внутрішньо переміщених осіб».

¹³¹ Див. пункти 28-29 «Нормативно-правова база щодо внутрішньо переміщених осіб».

¹³² Дослідження Київського міжнародного інституту соціології, червень 2016 р. Відповідно до результатів дослідження, ставлення населення до ВПО в середньому в Україні є таким: 43% – позитивне, 47% – нейтральне, 6% – негативне. У п'яти східних областях: 58%, 34% та 2% відповідно.

¹³³ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 4 червня 2016 р.

¹³⁴ Звіт за результатами моніторингу становища переселенців ГО «Право на захист», щомісячні звіти VostokSOS.

¹³⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 17 липня 2016 р.

¹³⁶ Постанова № 167 Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» (березень 2016 р.), якою передбачено зміни до трьох законодавчих актів про реєстрацію ВПО та здійснення соціальних виплат переселенцям.

районах. Крім того, УВКПЛ отримало інформацію¹³⁷, що люди, які отримують пенсійні виплати на свої банківські рахунки, не можуть здійснювати онлайн-платежі або покупки зі своїх банківських карток на територіях, що перебувають під контролем озброєних груп. Як повідомляється, платежі можна проводити, лише перебуваючи на підконтрольній Уряду території.

С. Права на житло, землю та власність

136. УВКПЛ зафіксувало збільшення кількості випадків, коли людей змушують сплачувати великі рахунки за комунальні послуги, в той час як їхні будинки або квартири використовуються військовослужбовцями Збройних Сил України або членами озброєних груп. У багатьох з таких осіб накопичилися значні борги, які вони не можуть сплатити. Окремі громадські організації зауважують, що така ситуація була поширеною у Мар'їнському районі та у районах поблизу Донецького аеропорту.

137. Одна жінка повідомила, що незважаючи на численні скарги в управління Національної поліції України у Новоайдарському районі, протягом звітного періоду військові продовжували займати її будинок, який було розграбовано та пошкоджено¹³⁸. Ще одна жінка, будинок якої в Авдіївці протягом минулого року використовувався різними військовими підрозділами, у травні 2016 р. отримала великий рахунок за електроенергію. Ситуативним рішенням її ситуації стало надання місцевим військовим командуванням довідки на підтвердження цього, яку вона пред'явила комунальному підприємству-постачальнику електроенергії¹³⁹. УВКПЛ також продовжує слідкувати за розглядом позову про відшкодування шкоди, завданої пошкодженням майна, через який жителька Слов'янська домоглася призначення виплати компенсації за шкоду, завдану її будинку під час конфлікту¹⁴⁰. УВКПЛ звертає увагу на те, що Міністерство юстиції подало апеляцію на це рішення суду. Такі випадки свідчать про відсутність механізмів для відшкодування шкоди цивільним особам, майно яких використовувалося у військових цілях або було пошкоджено у ході конфлікту. УВКПЛ нагадує, що усі ВПО мають право на відшкодування шкоди у випадку свавільного або протиправного позбавлення їх житла, земельних ділянок та/або майна, а також на компенсацію¹⁴¹.

138. Представники УВКПЛ стали свідками використання приватних будинків українськими військовослужбовцями у таких населених пунктах Донецької і Луганської областей: Щастя, Старий Айдар, Лопаскине, Трьохізбенка, Бахмутка, Нижня Жованка, Верхня Жованка та Кряківка. Незважаючи на численні скарги від постраждалого населення до органів влади на підконтрольних Уряду територіях, співробітники Національної поліції часто не хочуть розслідувати такі випадки або не можуть це робити через відсутність доступу до районів поблизу лінії зіткнення.

139. Відсутність механізму проведення оцінки розміру шкоди, завданої майну, що є обов'язковою умовою для відновлення правосуддя у майбутньому, знижує можливості потерпілих шукати захисту та відновлення своїх майнових прав. Хоча і в Плані дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, і у Комплексній державній програмі щодо переселенців¹⁴² передбачено створення механізму компенсації за зруйноване або пошкоджене житло, землю та майно, жодних конкретних кроків у цьому напрямку не було вжито. УВКПЛ занепокоєне тим, що

¹³⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 липня 2016 р.

¹³⁸ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 25 травня 2016 р., 15 серпня 2016 р.

¹³⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 6 липня 2016 р., 23 липня 2016 р.

¹⁴⁰ 15 березня 2016 р. Апеляційний суд Донецької області в Бахмуті у своєму рішенні зобов'язав державу сплатити компенсацію за шкоду, нанесену майну у результаті обстрілів, які мали місце у червні 2014 р. Див. чотирнадцяту доповідь УВКПЛ, яка охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2016 р.

¹⁴¹ Принципи з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб («Принципи Пінейро»), принцип 2.

¹⁴² Постанова Кабінету Міністрів № 1094 від 16 грудня 2015 р. «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції і інші регіони України, на період до 2017 року».

українські суди продовжують відхиляти позови, посиляючись на недостатність доказів, які встановлюють індивідуальну відповідальність.

140. УВКПЛ продовжує звертати увагу на тривожну ситуацію з проживанням ВПО у колективних центрах у різних частинах України. Починаючи з грудня 2015 р. близько 400 ВПО, переважно люди з особливими потребами (у т.ч. 42 особи у візках), які проживають в санаторії «Куяльник» в Одеській області, зазнають погроз щодо їх насильницького виселення через велику заборгованість по оплаті за проживання. На додаток до постійних погроз виселенням, власники приміщення використовують відключення електроенергії та водопостачання як засоби тиску на обласні органи влади, щоб останні сплатили вартість проживання ВПО.

141. 24 червня 2016 р. низка ВПО спільно з групою «самооборони» захопили комунальну приміщення в Одесі після того, як вони неодноразово намагалися отримати підтримку від регіональної влади для розв'язання своїх житлових проблем¹⁴³. УВКПЛ звертає увагу на тривожну тенденцію, коли для вирішення соціально-економічних та політичних проблем залучають членів добровільних батальйонів та воєнізованих формувань.

На територіях, що перебувають під контролем озброєних груп

142. Озброєні групи продовжували розграбовувати та використовувати приватні будинки та інше майно цивільних осіб для військових цілей. Протягом моніторингового візиту до Куйбишевського району Донецька представники УВКПЛ звернули увагу на присутність членів озброєних груп у місцевому бомбосховищі¹⁴⁴. Деякі мешканці повідомляли про те, що члени озброєних груп виганяли їх із цього бомбосховища, і їм не було де шукати укриття під час обстрілів. Окремі мешканці також повідомляли, що члени озброєних груп займали їхні квартири. Вони також заявляли, що члени озброєних груп грабували магазини та квартири. Місцеві мешканці не повідомляли жодних деталей про осіб, причетних до цих злочинів, підкреслюючи, що озброєні групи відповідають на такі скарги залякуванням.

143. Переважна більшість приватних будинків, гуртожитків та багатоквартирних будинків у Куйбишевському районі зазнали пошкоджень. Протягом звітного періоду обстріли цього району продовжувалися. Як здається, «Донецька народна республіка» не має намірів виділяти кошти для відновлення майна та будинків цивільного населення, так як обстріли не припиняються. Ті з небагатьох мешканців, які продовжують жити у цьому районі, повідомляють, що вони залишають свої будинки, бо хочуть захистити їх від розграбування та окупації військовими. Деякі мешканці повідомили УВКПЛ, що навіть після відвідування цього району міста комісією «Донецької народної республіки» у травні 2015 р. та заяв про наміри відновити пошкоджені будинки, жодних реальних кроків досі не було вжито.

144. Озброєні групи створюють паралельні системи реєстрації прав власності, деякі з яких вже працюють, що негативно впливає на можливість осіб володіти, успадковувати, продавати або купувати об'єкти нерухомості. Відповідно до внутрішнього «законодавства»¹⁴⁵ «Донецької народної республіки», з грудня 2016 року нею визнаватимуться лише ті документи про реєстрацію прав власності, які були видані її «органами». У результаті цього люди, які проживають або володіють об'єктами нерухомості у контрольованих озброєним групам районах, змушені реєструвати її по обидва боки лінії зіткнення та двічі сплачувати відповідні адміністративні збори і податки. Невирішені спори щодо житла, земельних ділянок та

---

¹⁴³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 8 липня 2016 р.

¹⁴⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 травня 2016 р.

¹⁴⁵ Відповідно до «постанови» «кабінету міністрів» «Донецької народної республіки» № 17-3 від 2 вересня 2015 р., документи про право власності, видані органами влади України у період між 11 травня 2014 р. та 3 вересня 2015 р., мають бути «легалізовані» «міжвідомчою комісією» «міністерства юстиції», інакше вони не мають правової сили. 12 липня 2016 р. «верховний суд» «Донецької народної республіки» оприлюднив «пояснювальний лист», в якому стверджується, що реєстраційні документи мають бути «легалізовані» в описаному вище порядку.

майна перешкоджають реалізації сталих рішень для осіб, які планують повернутися до місць свого проживання, та можуть спричинити хвилю повернень, вони також загрожують перспективам розбудови миру та досягнення стабільності¹⁴⁶.

Д. Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я

145. Перед колишніми ув'язненими, у тому числі жертвами катувань, продовжують стояти труднощі у доступі до медичної допомоги. Більшість військовослужбовців, що перебували у полоні озброєних груп, можуть отримати безоплатну спеціалізовану медичну допомогу у військових госпіталях, у тому числі пройти діагностику та лікування. Водночас, попри те, що законодавство гарантує демобілізованим військовослужбовцям право на проходження соціально-психологічної реабілітації, немає належного механізму їх направлення для проходження такої реабілітації, та бракує установ, які надають такі послуги. Членам добровольчих батальйонів не надається право на безоплатне лікування. Відсутність комплексної державної програми реабілітації не дозволяє забезпечити інтеграцію демобілізованих військовослужбовців та членів добровольчих батальйонів у суспільство.

146. Цивільні особи, що перебували у затриманні у зв'язку з конфліктом, стикаються із ще більшими проблемами. Після їхнього звільнення їх статус жодним чином не визнається, а тому вони не мають права на безоплатну медичну, психологічну або соціальну підтримку й допомогу. Державним органам часто бракує навичок та спроможності працювати з такими категоріями людей, що може призвести до їх повторної віктимізації. Як наслідок, цивільні особи, яких звільнили з полону, та родичі безвісно зниклих осіб покладаються на допомогу волонтерів та організацій громадянського суспільства.

147. Особи, затримані у зв'язку з конфліктом, досі мають обмежений доступ до лікування під час їх перебування під вартою. УВКПЛ звертає увагу на погіршення стану здоров'я декількох ув'язнених, які перебували у СІЗО у Маріуполі та Запорізькій області. Так, станом на 21 липня у Вільнянському СІЗО особі, затриманій у зв'язку з конфліктом, досі не надали доступ до медичної допомоги, незважаючи на судові рішення від 5 квітня 2016 р., відповідно до якого цю особу мали перевести до медичної установи для проведення лікування.

На території, що перебувають під контролем озброєних груп

148. Щодо підконтрольних озброєним груп територіях УВКПЛ звертає увагу на постійні проблеми з наявністю¹⁴⁷ та доступністю¹⁴⁸ медичних послуг для цивільного населення. Робота медичних установ та системи першої медичної допомоги вздовж лінії зіткнення є обмеженою. Як повідомлялося, єдину карету швидкої допомоги з контрольованого озброєними групами села Оленівка, що знаходиться поблизу контрольно-пропускного пункту, перевели до Докучаївська (за 10 кілометрів)¹⁴⁹, що ускладнює доступ місцевого населення до першої медичної допомоги. Ситуація загострюється тим, що в Оленівці майже не працює мобільний телефонний зв'язок. У контрольованому озброєними групами Зайцевому позиції військових сил озброєних груп були розміщені у лікарні (докладніше див. параграф «Ймовірні порушення міжнародного гуманітарного права під час ведення бойових дій, пункт 36), а місцеві

---

¹⁴⁶ Див. параграф «Економічні та соціальні права та раннє попередження», пункт 126.

¹⁴⁷ Для цілей цієї доповіді під «наявністю» мається на увазі, що у державі мають у достатній кількості функціонувати установи з охорони громадського здоров'я та бути наявними медичні товари та послуги.

¹⁴⁸ Для цілей цієї доповіді під «доступністю» мається на увазі, що медичні установи, товари та послуги є доступними фізично (тобто, усі категорії населення, у т.ч. діти, підлітки, люди похилого віку, люди з інвалідністю та інші вразливі категорії можуть безпечно користуватися ними) та фінансово. Крім того, під час доступу до медичних установ, товарів та послуг не має бути дискримінації. Доступність також включає в себе право шукати, отримувати та передавати інформацію про охорону здоров'я у доступній для усіх, у т.ч. для людей з інвалідністю, формі.

¹⁴⁹ Джерело: Гуманітарна інформація СММ ОБСЄ, 2 червня 2016 р.

жителі можуть отримувати першу допомогу лише у поліклініці в Микитівці (що за 18 кілометрів звідти), а поранених осіб можуть госпіталізувати лише у лікарню у Горлівці (за 20 кілометрів). УВКПЛ дізналося про випадок смерті жінки через те, що карета швидкої допомоги не встигла вчасно приїхати¹⁵⁰. Мешканці Куйбишевського району Донецька розповідають про аналогічні проблеми.

149. У контрольованому озброєними групами селі Саханка близько 700 осіб (у т.ч. 130 дітей) не мають доступу до медичної допомоги. Єдиний лікар виїхав з села на самому початку збройного конфлікту, а медсестра звільнилася на початку липня 2016 р.

150. За словами головного лікаря однієї з головних лікарень Донецька, також існує брак кваліфікованих медсестер, приблизно 80% з них живуть у сільських місцевостях за лінією зіткнення або поблизу з нею та більше не мають можливості регулярно їздити до лікарні.

151. Медичні установи у східних областях України, що перебувають під контролем озброєних груп, досі серйозно залежать від гуманітарної допомоги. Оскільки гуманітарні організації не можуть вільно працювати у «Донецькій народній республіці», наявність лікування для окремих категорій пацієнтів залишається обмеженою а часто недоступною. Дружина чоловіка, в якого нещодавно діагностували діабет, повідомила, що вони не змогли отримати інсулін у двох лікарнях у Донецьку, і їм довелося перетинати лінію зіткнення, щоб його придбати¹⁵¹. Хоча 12 липня 2016 р.¹⁵² «міністр охорони здоров'я» «Донецької народної республіки» заявив, що запаси інсуліну є достатніми, наявний вид ліків підходить не для всіх груп пацієнтів. Він також додав, що загалом у контрольованих «Донецькою народною республікою» медичних установах є лише 20% ліків, необхідних для пацієнтів у стаціонарах.

152. Потреба у соціально-психологічній підтримці залишається високою та зазвичай незадоволеною. Мешканці уражених конфліктом районів Донецька скаржилися на недосипання через перестрілки, що відбуваються кожної ночі. Діяльність громадських та міжнародних організацій, які надають соціально-психологічну допомогу, досі обмежується «Донецькою народною республікою».

---

¹⁵⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 липня 2016 р.

¹⁵¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 травня 2016 р.

¹⁵² Круглий стіл за участі «голови» «Донецької народної республіки», «міністра охорони здоров'я» та головних лікарів медичних установ, Донецьк, 12 липня 2016 р.

VII. Права людини в Автономній Республіці Крим¹⁵³

«Вдягали протигаз на голову зі шлангом, відкручували нижній клапан і бризкали туди балончиком – починалося блювотиння, ти починав захлинатися в цьому. Тоді маску знімають, дають понюхати нашатиір – і все повторюють».

- Геннадій Афанасьєв

A. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

153. Напруженість у відносинах між Україною та Російською Федерацією зросла після того, як 10 серпня Федеральна служба безпеки (ФСБ) Російської Федерації повідомила про затримання поблизу Армянська на півночі Криму групи осіб, яка була начебто направлена українською розвідкою для здійснення терористичних актів. Як повідомлялося, ФСБ виявила 20 саморобних вибухових пристроїв сумарною потужністю понад 40 кг у тротиловому еквіваленті, боеприпаси, протипіхотні міни та гранати. Також повідомляється що, співробітник ФСБ та російський військовослужбовець загинули під час збройних сутичок із диверсійною групою 6 і 7 серпня 2016 р. Генеральний Штаб ЗСУ України спростував причетність України до цього, а Президент Петро Порошенко назвав заяви ФСБ «провокацією». 11 та 13 серпня 2016 р. двох осіб, які начебто були членами диверсійної групи, було затримано та взято під варту строком на два місяці. Як повідомлялося, третього підозрюваного було затримано 30 липня 2016 р. в аеропорті Сімферополя.

154. У ніч на 24 травня 2016 р. зник кримський татарин Ервін Ібрагімов. Батько знайшов його покинутий автомобіль неподалік від будинку: двері автомобіля були відкриті, а ключ залишався у замку запалювання. Ервін Ібрагімов є членом Координаційної ради Світового конгресу кримських татар та меджлису Бахчисарайського району. Запис із камери відеоспостереження свідчить про те, що група чоловіків заштовхала його в мікроавтобус та відвезла у невідомому напрямку. 25 травня 2016 р. батько Ервіна Ібрагімова прийшов до управління ФСБ у Сімферополі, щоб подати скаргу та запис з камер спостереження. Як повідомляється, співробітники ФСБ відмовилися приймати скаргу та сказали йому надіслати її поштою. «Поліція» у Бахчисараї ініціювала розслідування цього випадку. За тиждень до зникнення Ібрагімов розповідав своїм друзям, що він помітив автомобіль, який зранку очікував поблизу його будинку, а потім слідував за ним протягом дня. 25 травня 2016 р. він мав їхати до Судака на судове засідання у справі щодо групи кримських татар, що звинувачуються у проведенні 18 травня 2016 р. «несанкціонованого» зібрання для відзначення Дня пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу. 1 червня 2016 р. поблизу бару у Бахчисараї було знайдено трудову книжку та паспорт Ервіна Ібрагімова. Це десятий випадок зникнення людини в обставинах, що дозволяють припустити наявність політичних підстав, який УВКПЛ зафіксувало починаючи з березня 2014 р., та перший у 2016 р.

155. 21 червня представники УВКПЛ поспілкувалися з Ларисою Шаймардановою, матір'ю Тимура Шаймарданова, у Стрілковому (Херсонська область). Тимур є одним з десяти осіб, які зникли без вісти у Криму в обставинах, що дозволяють припустити наявність політичних підстав (починаючи з березня 2014 р.). Із

¹⁵³ Під «Автономною Республікою Крим» мається на увазі Автономна Республіка Крим та м. Севастополь відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України. УВКПЛ не було надано доступу до території Криму, а свого представництва на місці Управління не має. Водночас, УВКПЛ має можливість проводити моніторинг ситуації з правами людини шляхом встановлення та підтримання контактів з громадянами, зареєстрованими в Криму, які нині проживають на півострові та на материковій частині України, а також шляхом отримання інформації від багатьох осіб різного віку та статі, у тому числі представників політичних, релігійних, громадських організацій, журналістів, підприємців, вчителів, лікарів, соціальних працівників, правозахисників та інших груп осіб, включаючи людей, що не пов'язані з жодною організацією. УВКПЛ продовжує намагатися отримати доступ до Криму.

початком подій у Криму наприкінці лютого 2014 р., він брав участь у проукраїнських мітингах. Після «референдуму» у Криму у березні 2014 р. він ініціював створення «Українського дому» – громадської організації, що мала на меті просування української мови та культури у Криму. 26 травня 2014 р., у день свого зникнення, Тимур Шаймарданов зателефонував своїм батькам та сказав, що у нього є «деякі важливі справи», і протягом певного часу він не зможе з ними зв'язуватися. Через три дні про його зникнення було заявлено до «поліції». Його мати повідомила УВКПЛ декілька, на перший погляд не пов'язаних між собою фактів, та жоден з них не мав вирішального значення для з'ясування обставин його зникнення. Останньою роботою Тимура було надання фінансових консультацій місцевому політику та підприємцю з Сімферополя, який, як повідомлялося, прийняв іслам. Він був знайомим з Олегом Сенцовим, Геннадієм Афанасьєвим та Олександром Кольченком, які були затримані де-факто владою Криму у травні 2014 р. та засуджені до позбавлення волі за планування терористичних актів. У березні 2014 р. Тимур Шаймарданов намагався організувати в Криму «рух спротиву» та, як повідомляється, для цих цілей хотів налагодити контакти з іншими людьми в Україні.

156. За наявною інформацією, дві особи повідомили Ларисі Шаймардановій, що її син живий та перебуває під вартою у Криму, але перевірити цю інформацію неможливо. Вона декілька разів зустрічалася із кримськими слідчими, які ведуть справу щодо зникнення її сина, але це ні до чого не призвело. Як повідомляється, у цій справі вже було опитано декілька сотень свідків, а матеріали справи нараховують 11 томів документів.

В. Право на справедливий судовий розгляд та належну правову процедуру

157. 10 червня 2016 р. кримський «суд» засудив Андрія Коломійця, мешканця Київської області, до 10 років ув'язнення у колонії суворого режиму. Йому було присуджено шість років ув'язнення за напад на співробітника підрозділу міліції спеціального призначення «Беркут» у Києві під час подій Майдану в лютому 2014 р. та до чотири роки за володіння наркотичними засобами. Коломійця затримали 15 травня у Російській Федерації та перевели до Сімферополя, де він перебуває під вартою з 13 серпня 2015 р. Це другий активіст Майдану, щодо якого було винесено судовий вирок у Криму. Першим був Олександр Костенко, щодо якого вирок було винесено 15 травня 2015 р. Обоє чоловіків було засуджено за законодавством, яке було запроваджене після «референдуму» у березні 2014 р. за діяння, які відбулися до цього. Цей факт викликає серйозне занепокоєння щодо дотримання принципу законності, особливо в контексті зворотної дії закону в часі.

158. 22 липня 2016 р. у Києві представники УВКПЛ провели інтерв'ю з проукраїнським активістом Геннадієм Афанасьєвим. Його затримали 9 травня 2014 р. у Сімферополі та засудили до семи років ув'язнення за обвинуваченням у плануванні терористичного акту в Криму спільно з режисером Олегом Сенцовим та Олександром Кольченком. 14 червня 2016 р. його було помилувано та звільнено. Під час інтерв'ю він надав інформацію про порушення прав людини, зокрема, права на життя, свободу від катувань та на справедливий судовий розгляд і належну правову процедуру.

159. Геннадій Афанасьєв заявив, що він не брав участі у жодній політичній діяльності до 23 лютого 2014 р. – дати, коли війська Російської Федерації почали блокувати українські військові частини в Криму. З цього моменту він почав організовувати людей для надання гуманітарної допомоги українським військовим та був активним учасником проукраїнських зібрань.

160. 9 травня 2014 р. озброєні чоловіки у цивільному одязі викрали його на вулиці, заштовхали до автомобіля, натягли на його голову маску та побили в голову і живіт. Від нього вимагали зізнання в тому, що він збирався підірвати пам'ятник Вічного вогню у Сімферополі та знав Олега Сенцова та Олександра Кольченка, та погрожували йому стратою без належного судового розгляду. За 10 днів після цього

«суд» у Криму наказав взяти його під варту., і 19 травня 2014 р. його було переведено до слідчого ізолятора ФСБ у Москві.

161. Протягом двох років його перебування під вартою як Криму так і на території Російської Федерації до нього регулярно застосовували різні види катування, включаючи побиття, електричний струм, удушення та погрози сексуальним насильством. Його змусили свідчити проти себе та підтвердити наміри, яких він насправді не мав. Коли Афанасєв уклав угоду про визнання вини, 24 грудня 2014 р. суд м. Москви засудив його до семи років ув'язнення. Будучи фізично виснаженим, він також погодився дати свідчення проти Сенцова та Кольченка. Однак 31 липня 2015 р. під час засідання військового суду у Ростові-на-Дону Афанасєв відмовився від свідчень, які він дав проти Сенцова та Кольченка, стверджуючи, що він надав їх під примусом.

162. Пізніше його перевели у колонію суворого режиму в Сиктивкарі (Республіка Комі), що за 3 тис. км від Криму. Протягом декількох місяців, що передували його обміну 14 червня 2016 р. він постійно піддавався утискам та жорсткому поводженню: декілька тижнів поспіль йому відмовляли у доступі до медичної допомоги та у праві відвідувати релігійну службу, неодноразово поміщали у карцер, регулярно ображали та не дозволяли подавати скарги на жорстоке поводження з ним до прокуратури та поліції.

С. Порушення права на свободу мирних зібрань

163. 18 травня відзначався День пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу. У всіх куточках України були організовані мирні зібрання, молитви та інші заходи.

164. У Бахчисарайському районі поблизу залізничної станції, яка за радянських часів використовувалася для депортації кримських татар, де-факто влада Криму заклала меморіальний комплекс, присвячений жертвам цієї депортації. Очікується, що комплекс буде збудовано до 2019 р. – 75-ої річниці депортації. Ініціативи груп або осіб, що не були пов'язані із де-факто владою, сприймалися з підозрою. «Поліція» Криму затримала на короткий час та допитала декількох осіб, які взяли участь у несакціонованому мотопробігу. Проти чотирьох кримськотатарських чоловіків з Судака було розпочато кримінальні «провадження». Врешті «суд» зняв з них обвинувачення у скоєнні адміністративного проступку у зв'язку з їхньою участю у мотопробігу, під час якого вони використовували кримськотатарський прапор. Представники Меджлісу не змогли організувати жодного заходу у ці дні, оскільки 26 квітня 2016 р. «верховний суд» Криму визнав їх організацію екстремістською та заборонив її діяльність.

165. 4 липня 2016 р. де-факто «уряд» Криму вніс зміни до «постанови» від листопада 2014 р.¹⁵⁴, в якій було перераховано місця у «республіці Крим», де дозволено проводити громадські заходи. Відповідно до редакції «постанови» від 2014 р., дозволялося подавати заявки на проведення громадських заходів у 665 місцях в 11 містах та 14 районах по усій «Республіці Крим». Відповідно до змін, внесених до цієї «постанови» у липні 2016 р.¹⁵⁵, кількість таких місць скоротилася майже вдвічі – до 366 без обґрунтування мотивів такого рішення.

166. Найбільше ці зміни зачепили м. Керч – друге за кількістю населення місто у Криму, де кількість місць для проведення громадських заходів скоротилася на 80%: з 15 до трьох. У восьми районах¹⁵⁶ та двох містах¹⁵⁷ кількість таких місць у порівнянні з

---

¹⁵⁴ Див. «постанову» «кабінету міністрів» «республіки Крим» № 452 від 12 листопада 2014 р. «Про затвердження переліку місць для проведення громадських заходів на території Республіки Крим».

¹⁵⁵ Див. «постанову» «кабінету міністрів» «республіки Крим» № 314 від 4 липня 2016 р. «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів Республіки Крим № 452 від 12 листопада 2014 р.».

¹⁵⁶ Бахчисарайський, Джанкойський, Красногвардійський, Ленінський, Нижньогірський, Роздольненський Сакський та Чорноморський.

¹⁵⁷ Джанкой та Красноперекопськ..

листопадом 2014 р. скоротилася на 50-75%. У трьох районах¹⁵⁸ та трьох містах¹⁵⁹ недоступними для проведення громадських заходів стали 10-50% місць, які зазначалися у «постанові» 2014 р. У чотирьох містах¹⁶⁰ та двох районах¹⁶¹ кількість таких місць залишилася незмінною, а в одному місті¹⁶² та одному районі¹⁶³ вона зросла.

167. УВКПЛ звертає увагу, що зміни, запроваджені у липні 2016 р., призводять до подальших обмежень можливостей мешканців Криму організувати та проводити мирні зібрання. Вони передбачають, що громадські зібрання можна проводити лише у «спеціально призначених до цього місцях». Під таким визначенням мається на увазі, що реалізація права на свободу мирних зібрань можлива лише в межах обмеженого громадського простору та у формі винятку. Комітет ООН з прав людини зазначав, що «зв'язок між правом та обмеженням та між нормою і винятком не може бути оберненим»¹⁶⁴. Крім того, бланкетна правова норма, яка забороняє проведення громадських заходів у конкретних місцях або у конкретний час, потребує більш докладне обґрунтування, ніж обмеження окремих публічних зібрань¹⁶⁵. Як здається, встановлені обмеження не є необхідними в інтересах забезпечення національної безпеки або громадського порядку, захисту загального здоров'я або публічної моралі або захисту прав та свобод інших осіб. Натомість, вони створюють перешкоди для реалізації права на свободу мирних зібрань¹⁶⁶.

Д. Порушення права на свободу думки та вільне вираження поглядів

168. «Поліція» та ФСБ продовжують чинити тиск (у формі допитів, обшуків житла та попереджень) на людей, які висловлюють погляди або беруть участь у діяльності, що сприймається як «екстремістська».

169. 30 травня 2016 р. Ліля Буджурова, заступниця директора кримськотатарського телеканалу АTR та кореспондентка АРР, отримала попередження від «прокуратури» Криму щодо вираження «екстремістських поглядів» у зв'язку з тим, що вона критикувала затримання кримських татар на своїй сторінці у соціальній мережі.

170. 18 липня 2016 р. голову Українського культурного центру в Сімферополі Леоніда Кузьміна викликали на «допит» до «поліції» у зв'язку з його роботою в Центрі. У той же день ФСБ затримала на декілька годин та допитала колишню активістку Майдану з Ялти, Ларису Китайську, а також провела обшук в її будинку. Обидві особи перебувають на волі, проти них не було висунуто жодних обвинувачень.

171. На переконання УВКПЛ, тенденція щодо безпідставного затримання і допитів осіб поліцією, яку підтверджують також й інші випадки, може вважатися формою утиску прав та часто супроводжується втручанням в приватне життя.

Е. Порушення права на свободу пересування

172. На початку серпня декілька разів закривалися три контрольно-пропускні пункти між Кримом та материковою частиною України, що призводило до ускладнень та довгих черг, а також перешкоджало свободі пересування людей через адміністративний кордон. Незважаючи на наявність певних чуток про ведення невстановленої «військової діяльності» у Криму, ситуація залишалася незрозумілою, доки 10 серпня ФСБ не повідомила про затримання начебто української диверсійної

¹⁵⁸ Кіровський, Сімферопольський та Радянський.

¹⁵⁹ Армянськ, Євпаторія та Судак.

¹⁶⁰ Сімферополь, Алушга, Саки та Феодосія

¹⁶¹ Білогорський та Первомайський.

¹⁶² Ялта.

¹⁶³ Красноперекопський.

¹⁶⁴ Див. Загальне зауваження № 34 Комітету ООН з прав людини, пункт 21 (12 вересня 2011 р.).

¹⁶⁵ Див. А/НRC/31/66, пункт 30, А/НRC/23/39, пункт 63.

¹⁶⁶ А/НRC/31/66, пункти 29, 34.

групи, яка готувала терористичні акти в Криму. Станом на 15 серпня 2016 р. рух людей та транспортних засобів було повністю відновлено, але він став повільнішим через посилені заходи безпеки, особливо на дорогах у сторону материкової частини України.

173. До УВКПЛ надходили скарги від людей з материкової частини України та Криму щодо труднощів із перевезенням особистих речей у Крим та з нього. Ця проблема особливо загострилася після ухвалення 16 грудня 2015 р. Урядом України Постанови № 1035 про обмеження поставок окремих товарів, за винятком дозволених для перевезення товарів, визначених пунктом 24 частини першої статті 370 Митного кодексу України. Люди, яких зачіпають ці правила, повідомили УВКПЛ, що такі правила сприяють корупції.

174. Перед мешканцями Криму також постають труднощі у реалізації права на свободу пересування, пов'язані із правилами перевезення дітей. Для того, щоб в'їхати на материкову частину України, зареєстрованим у Криму дітям, які подорожують з одним із батьків, потрібно мати з собою нотаріально повідчений дозвіл іншого з батьків. Водночас, Україна не визнає «нотаріальні акти» (так само, як й усі інші акти), видані в Криму. Це означає, що батьки повинні їхати на материкову частину України або Російської Федерації для отримання нотаріально посвідченого дозволу, що потребує часу та є фінансово обтяжливим. Співрозмовники УВКПЛ підкреслюють, що ці правові та адміністративні перепони призводять до подальшої ізоляції мешканців Криму від України.

175. УВКПЛ також звернуло увагу на проблеми з безпекою на контрольно-пропускних пунктах «Каланчак» та «Чаплинка». Йдеться про наявність мінних полів з обох сторін дороги до адміністративного кордону, які не позначені належним чином. Представники Державної прикордонної служби заявили, що у них немає карт розміщення мінних полів поблизу КПП. Хоча маленькі трикутні знаки мінної небезпеки помітні, є реальні ризики, що люди можуть випадково заходити на погано позначені мінні поля.

Ф. Права меншин та корінних народів

176. У листі, з яким представники УВКПЛ ознайомилися 29 травня і дату написання якого встановити не вдалося, «віце-прем'єр-міністр» Криму доводив до відома голів органів місцевого самоврядування у Криму, що «верховний суд» Криму визнав Меджліс «екстремістською» організацією. У цьому листі зазначається, що усі заходи, зібрання та мітинги, які проводяться від імені Меджлісу, є забороненими, але також вказується, що це не впливає на права кримських татар. Від посадових осіб місцевих органів влади вимагається повідомляти «прокурора» Криму про усі порушення, які вчиняються членами та активістами Меджлісу.

177. УВКПЛ звертає увагу, що 25 травня Меджліс оскаржив «рішення» кримського «суду» до Верховного Суду Російської Федерації. У листі, описаному вище, цей факт жодним чином не відображений – вірогідно, очікується, що позов буде відхилено. Крім того, заборона діяльності Меджлісу, що є органом самоуправління з квазівиконавчими функціями, видається порушенням права кримських татар – корінного населення Криму – на обрання своїх представницьких органів.

178. 11 серпня «суд» у Криму виніс рішення про поміщення Ільмі Умерова, одного з трьох заступників голови Меджлісу, до психіатричної лікарні для проведення обстеження. Рішення суду засноване на клопотанні, поданому слідчими. У травні 2016 р. Умерову було пред'явлено обвинувачення у сепаратизмі після того, як він публічно заперечував статус Криму як частини Російської Федерації. Протягом проведення розслідування йому було дозволено знаходитися вдома. Під час судового засідання у нього підвищився тиск, і його було госпіталізовано.

179. 26 травня «поліція» Криму у рамках операції, начебто спрямованої на протидію нелегальній міграції, провела серію обшуків. Було затримано чотирьох кримських татар, які мають спільний бізнес. За декілька годин їх відпустили. Усього у рамках цих заходів було допитано як мінімум 20 осіб, у т.ч. кримських татар та

громадян Узбекистану. Перший заступник голови Меджлісу виступив з критикою «кричущої свавільності» дій де-факто влади. УВКПЛ занепокоєне, що низка заходів, що вживаються правоохоронними органами від початку 2016 р., можуть бути непропорційно спрямованими проти членів кримськотатарської громади.

Г. Права ув'язнених

180. Геннадій Афанасьєв є першим мешканцем Криму, якого було засуджено, а потім переведено на материкову частину України. Інформації про становище інших ув'язнених на території півострова вкрай мало.

181. У Криму є один слідчий ізолятор (у Сімферополі) та дві в'язниці, у т.ч. колонія суворого режиму в Сімферополі та виправна колонія у Керчі. Жіночих колоній у Криму немає. Тому усі жінки, яких засуджують до ув'язнення на території півострова, переводяться до пенітенціарних установ у Російській Федерації. У період з 18 березня 2014 р. до 15 червня 2016 р. 240 жінок, засуджених до різних строків ув'язнення кримськими «судами», були направлені для відбуття покарання на територію Російської Федерації¹⁶⁷.

182. У колоніях у Сімферополі та Керчі перебуває по 600 та 700 чоловіків-ув'язнених. За інформацією «омбудсмана» Криму, близько 380 ув'язнених можуть бути громадянами України, зареєстрованими у материковій Україні. Водночас, у багатьох з них немає документів – вважається, що вони їх «втратили» навмисно, щоб отримати громадянство Російської Федерації. Як повідомляється, у СІЗО в Сімферополі також перебувають 16 громадян України. Перевереної інформації про кількість ув'язнених у Криму, які відмовилися від громадянства Російської Федерації та подали клопотання про їх переведення на материкову частину України, немає.

183. Представник Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини повідомив УВКПЛ, що омбудсмани України та Російської Федерації погодилися співпрацювати з питань захисту прав ув'язнених. Як повідомляється, було складено перший список з 18 ув'язнених, які хочуть бути переведеними на материкову частину України. Обидві сторони погодили його. Всі ув'язнені були засуджені у Криму судами України у часи, коли Україна ще зберігала повний контроль над півостровом. Обидві сторони повідомили про свою згоду на створення механізму, що дав би змогу розв'язати поточні проблеми, розробити практичні рішення, уникнути політично-чутливих формулювань та посилань на відповідні положення міжнародних конвенцій при сприянні переведенню ув'язнених.

VIII. Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні

184. УВКПЛ все більше задіяне у технічній співпраці та заходах з розбудови спроможності національних та міжнародних партнерів в Україні. Особливо це стосується проведення конституційної реформи. На основі зібраної інформації УВКПЛ надає рекомендації відповідальним органам та особам в межах Уряду та озброєних груп, співпрацює із організаціями громадянського суспільства щодо способів захисту прав людини, та підвищує рівень обізнаності та підтримки серед інших партнерів для вжиття відповідних заходів реагування.

185. УВКПЛ очолює робочу групу ООН з прав людини, яка надає підтримку Уряду у низці сфер, у т.ч. шляхом здійснення технічної співпраці та експертного супроводу виконання Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини. Управління організує підготовку навчальних занять для посадових осіб органів влади та співробітників агентств ООН щодо застосування, заснованих на

---

¹⁶⁷ Інформація з листа Федеральної пенітенціарної служби Росії у Республіці Крим та м. Севастополі від 22 червня 2016 р.

принципах прав людини, підходів до розробки Рамкової програми допомоги ООН (UNDAF). Спільно з іншими агентствами ООН Управління надає підтримку Україні у визначенні її власного порядку денного розвитку на основі Цілей сталого розвитку, робота над чим розпочалася у вересні 2015 р. Зокрема, УВКПЛ заохочує Уряд України забезпечити, щоб обрані напрямки розвитку відповідали міжнародним принципам та стандартам у сфері прав людини. УВКПЛ також співпрацює із робочою групою Уряду України з питань судової реформи, результатом роботи якої стало внесення змін до Конституції стосовно правосуддя.

186. УВКПЛ виступало на підтримку внесення змін до Закону України «Про державну службу». Так, відповідно до Закону, ухваленого у грудні 2015 р., Уповноважений Верховної Ради з прав людини позбавляється повноважень призначати на посади співробітників свого Секретаріату. Відповідно до Паризьких принципів це може підірвати незалежність національної правозахисної установи. Нині обговорюється низка законодавчих ініціатив для вирішення цієї ситуації.

187. УВКПЛ тісно співпрацює з Національним превентивним механізмом (НПМ) у напрямку запобігання катуванням, який було створено Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини у 2012 р. відповідно до зобов'язань України як сторони Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. У стратегічно важливих справах УВКПЛ передавало НПМ інформацію, на основі якої проводилися регулярні візити до місць несвободи, де існують високі ризики застосування катувань, та було посилено захист прав людини. Крім того, УВКПЛ спільно з Секретаріатом Уповноваженого та міжнародною НУО «Лікарі за права людини» організували консультативний семінар щодо медичних аспектів документальної фіксації катувань, який має бути проведено на початку вересня 2016 р. Семінар буде присвячено аналізу проблем у цій сфері та потреб щодо технічної співпраці для реалізації положень Стамбульського протоколу в Україні. УВКПЛ також надало грантову підтримку двом національним правозахисним громадським організаціям для реалізації двох проектів, один з них стосується фіксації порушень прав людини, адвокацію та надання допомоги особам, права яких було порушено у зв'язку з конфліктом в Україні; та другий – надання комплексної соціально-психологічної допомоги особам, затриманим у зв'язку з конфліктом, жертвам катувань та сім'ям безвісно зниклих осіб.

188. Здійснюючи моніторинг у справах ВПО, які потребують захисту, УВКПЛ звертало увагу, що відсутність державної стратегії у цій сфері, та, як наслідок, відсутність відведених коштів у бюджеті призводить до економічної та соціальної маргіналізації ВПО. Співпрацюючи з органами державної влади на національному та місцевому рівні, УВКПЛ звертає увагу на важливість захисту прав ВПО та забезпечення принципу недискримінації.

189. Протягом звітного періоду УВКПЛ брало активну участь у підготовці низки аналітичних та інформаційних документів ООН щодо проблем, що стосуються прав людини, які виникають у зв'язку із конфліктом. Зокрема, одним з таких документів є заява Верховного комісара від 2 серпня 2016 р. щодо значного зростання кількості жертв серед цивільного населення. Вона була зроблена у найбільш критичний момент, щоб привернути увагу міжнародної спільноти до наслідків порушень режиму припинення вогню на сході України.

190. Протягом звітного періоду УВКПЛ проводило наполегливу роботу з органами державної влади у напрямку боротьби із безкарністю. Було видано тематичну доповідь про відповідальність за вбивства¹⁶⁸, в якій УВКПЛ надало відповідальним органам низку практичних рекомендацій щодо ефективного розслідування порушень прав людини, вчинених у ході конфлікту на сході України, а

---

¹⁶⁸ Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, Доповідь «Відповідальність за вбивства в Україні (січень 2014 р. – травень 2016 р.)», 14 липня 2016 р.

також під час подій на Майдані та в Одесі 2014 р., які призвели до дестабілізації ситуації.

191. Забезпечення відповідальності є критично важливим для стабільності, утвердження прав людини та ефективного врядування. Це є також важливим кроком на шляху до майбутнього примирення. Воно відіграє особливу роль у встановленні миру, справедливості та створенні дієвих інститутів на основі принципу верховенства права як складової Цілей сталого розвитку, щодо яких УВКПЛ буде співпрацювати з Урядом та іншими партнерами.

192. Зафіксовані випадки порушень прав людини і порушень міжнародного гуманітарного права є індикаторами для визначення теперішніх та майбутніх тенденцій, а реєстрація таких випадків у базі даних відповідно до методології та найкращих практик УВКПЛ є дієвим засобом підтримки зусиль із забезпечення відповідальності. Перевірка достовірності інформації про порушення правам людини, зафіксованих у цій доповіді, проводилася через зустрічі із посадовими особами на національному та місцевому рівні і з членами озброєних груп для обговорення, організації та вжиття відповідних заходів реагування на такі порушення, у т.ч. на ймовірні свавільного затримання, позбавлення волі, катування та інші види жорстокого поводження, зникнення, включаючи насильницькі зникнення, та проблеми, пов'язані із порушеннями свободи вираження поглядів, об'єднань та свободи пересування.

193. Висновки УВКПЛ щодо найгостріших проблем у сфері прав людини і гуманітарних проблем а також його комплексні рекомендації, спрямовані на деескалацію напруженості та зміцнення захисту прав людини. УВКПЛ має хороші можливості для реалізації своїх повноважень щодо здійснення моніторингу, звітування та просування прав людини в Україні, а також щодо проведення сталого технічного співпраці з Урядом у цілому, окремими органами державної влади та громадянським суспільством.

IX. Висновки та рекомендації

«Я хочу, щоб ми жили в мирі. У нас завжди був мир. Ми всі – брати і сестри. Для чого і для кого ця війна? Мені вона не потрібна. Їм вона не потрібна».

- Жінка з Тернополя, мати українського військовослужбовця

194. Ескалація бойових дій і стрімке зростання кількості жертв серед цивільного населення у період з 16 травня до 15 серпня свідчить про термінову необхідність визнання урядовими силами та озброєними групами шкоди, що заподіюється цивільному населенню та вжиття заходів запобігання цій шкоді. УВКПЛ закликає всі сторони конфлікту вживати усіх необхідних заходів для захисту цивільного населення. Це передбачає повне відведення військових сил та озброєння від лінії зіткнення, виведення їх з об'єктів, що користуються спеціальним захистом за міжнародним правом, таких як: школи, лікарні та інші медичні установи, та відмову від використання мінометів та ракетних систем у населених районах. Всі сторони конфлікту мають повністю дотримуватися режиму припинення вогню відповідно до Мінських домовленостей.

195. Продовження постачання боєприпасів, озброєння та військових з Російської Федерації на територію Донецької та Луганської областей, контролювану озброєними групами, призводить до розпалювання бойових дій та продовження конфлікту. Порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права, зафіксовані УВКПЛ, свідчать про юридичний – та моральний – обов'язок тих, хто причетний до цього, припинити постачання зброї та боєприпасів.

196. Крім того, що повага основоположних цінностей та норм міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права є важливою для захисту прав

людини та цивільного населення під час збройного конфлікту. Встановлення поваги до цих цінностей в контексті збройного конфлікту у Донецькій та Луганській областях також може сприяти встановленню діалогу між воюючими сторонами та у кінцевому підсумку привести до відновлення миру.

197. Доки конфлікт на сході України продовжується, люди, які живуть поблизу до лінії зіткнення, страждають від кумулятивних наслідків конфлікту. Мешканці цих районів повідомили УВКПЛ, що небезпечна для життя реальність, в якій вони знаходяться вже понад два роки, призводить до постійних проблем із пошуком безпеки, притулку та засобів до існування. Наявність лінії зіткнення досі серйозно обмежує право цивільних осіб на свободу пересування, так як урядові сили та озброєні групи не вживають заходів для забезпечення безпеки при щоденному перетині цієї лінії близько 25-30 тис. цивільних осіб.

198. Люди, які живуть поблизу лінії зіткнення на території, контрольованій озброєними групами, позбавлені впевненості щодо основних аспектів повсякденного життя та стикаються з постійною небезпекою, намагаючись задовольнити свої основні потреби, у т.ч. отримати продукти харчування, воду, медичну допомогу та освіту. Все більш активну роль у житті населення на контрольованих озброєними групами територіях відіграють паралельні структури, у т.ч. «суди», діяльність яких негативно впливає на дотримання невід'ємних прав людини та суперечить духу Мінських домовленостей.

199. У цьому контексті органам державної влади критично важливо забезпечити рівний захист перед законом для ВПО та людей, що проживають на контрольованих озброєними групами територіях. Створення перешкод для отримання соціальних виплат, у т.ч. шляхом внесення змін до Постанови № 637, покладає надмірний тягар на осіб на основі місця їхнього походження, обмежує свободу пересування та піддає їх нав'язливим перевіркам. Позбавляючи ВПО права на соціальні виплати, Уряд ще більше загострює їхнє соціально-економічне становище та посилює їх залежність від гуманітарної допомоги. Крім того, тривале недотримання окремих прав, встановлених у МПГПП, ще більше позбавляє осіб, які живуть на підконтрольних Уряду територіях або поблизу лінії зіткнення, захисту їхніх прав та свобод¹⁶⁹.

200. Здійснення УВКПЛ моніторингу розслідування порушень прав людини свідчить про поширеність безкарності. УВКПЛ занепокоєне тим, що без проведення ефективних розслідувань та притягнення до відповідальності осіб, винних у серйозних порушеннях прав людини та порушеннях міжнародного гуманітарного права, вчинених у ході конфлікту на сході України, органи влади не зможуть забезпечити відчуття справедливості та відновити довіру народу України до органів судової влади. Неспроможність або небажання притягати винних до відповідальності може створювати враження свавільного або вибіркового правосуддя. УВКПЛ вважає, що через це можна втратити важливу можливість перетворити Україну на суспільство, що покладається на верховенство права, та сформувати політичну культуру, засновану на повазі до прав людини та відповідальності.

201. Жертви насильства під час подій на Майдані, яке призвело до загострення кризи у сфері прав людини в Україні та подальшого насильства в Одесі, а також члени їх сімей продовжують чекати на відновлення правосуддя. Хоча у складних розслідуваннях вбивств на Майдані спостерігається певний прогрес, процес розслідування та притягнення до відповідальності винних у насильстві в Одесі продовжує затьмарюватися втручанням у незалежність суддів та у судовий процес. Успіх або невдача судової влади України у забезпеченні правосуддя для жертв цих подій стане показником спроможності та готовності держави протидіяти безкарності.

---

¹⁶⁹ Загальне зауваження № 32 Комітету ООН з прав людини, пункти 6, 16 та 59; Загальне зауваження № 29 (щодо надзвичайної ситуації) Комітету ООН з прав людини, пункти 7, 15, CCPR/C/21/Rev.1/Add.11 (2001).

202. Серйозне занепокоєння викликає поступове погіршення ситуації з реалізації основоположних свобод в Автономній Республіці Крим, статус якої визначено Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 68/262 про територіальну цілісність України. Свідчення про поширені порушення прав ув'язнених, отримані з перших уст, доводять, що із подальшою інтеграцією Криму в склад Російської Федерації все більшим стає брак відповідальності та механізмів відновлення прав потерпілих.

203. Незважаючи на поступове поліпшення доступу до місць несвободи та звільнення з приміщення управління СБУ у Харкові 13 осіб-жертв насильницьких зникнень, УВКПЛ продовжує отримувати численні повідомлення про порушення прав осіб, затриманих у зв'язку із конфліктом у 2014 та 2015 р. Ці повідомлення чітко вказують, що серйозна шкода, яку було заподіяно цим особам у зв'язку із їх затриманням, зникненням, катуванням та жорстоким поведженням щодо них, продовжує впливати на їхнє життя та на життя їхніх родин і громад, а в окремих випадках ці порушення тягнуть за собою наступні часто пов'язані зі сферою кримінального процесу.

204. Тому вкрай важливо забезпечити, щоб недавні зміни до Конституції України сприймалися як можливість зміцнити незалежність судової гілки влади та створити систему врядування, що ґрунтується на принципі верховенства права. Це є обов'язковою умовою відновлення довіри суспільства до органів державної влади, досягнення справедливості та забезпечення відповідальності.

205. В процесі збирання та документування свідчень жертв та свідків порушень прав людини, пошуку інформації про факти насильства та визначення відповідальних суб'єктів, УВКПЛ прагне сприяти реалізації права на встановлення істини. УВКПЛ також нагадує Уряду України, що такі заходи, як комісії із встановлення істини, слідчі групи, документування порушень та збереження і розкриття архівів, є необхідними для побудови сталої культури гарантування відповідальності та верховенства права.

206. Для того, щоб Україна могла ухвалити положення про амністію, передбачені у Комплексі заходів з виконання Мінських угод, критично важливою є наявність незалежної та міцної судової системи, яка спроможна та готова притягати до відповідальності винних у скоєнні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших грубих порушень прав людини, у т.ч. гендерно-обумовлених порушень на національному рівні. Практика безкарності та призначення осіб, винних у серйозних порушеннях прав людини, на будь-які посади в органах влади, підриває довіру до усіх сторін конфлікту та обґрунтованість законних вимог українців. Оскільки порушення прав людини є однією з важливих проблем під час конфлікту, захист прав людини має бути складовою його вирішення.

207. Більшість рекомендацій, які були зроблені УВКПЛ у попередніх доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні, починаючи з квітня 2014 р., досі не були виконані та залишаються актуальними. УВКПЛ закликає всі сторони виконувати такі рекомендації:

208. **Уряду України:**

- a) Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України та Військова прокуратура мають визнавати та вживати термінових заходів для розслідування і притягнення до відповідальності за фактами повідомлення про застосування катувань та інших видів жорстокого поведження, свавільного затримання та тримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, сексуального та гендерного насильства;
- b) Служба безпеки України має надати зовнішнім спостерігачам безперешкодний доступ до місць, де люди можуть утримуватися під вартою, та забезпечити, що жодна особа не буде триматися ними під вартою без зв'язку із зовнішнім світом, не буде підданою насильницьким зникненням, катуванням або іншим видам жорстокого поведження;

-
- c) Збройні Сили України та Міністерство соціальної політики спільно зі Службою безпеки України мають надавати підтримку та допомогу сім'ям осіб, що були затримані озброєними групами у зв'язку з конфліктом;
  - d) Служба безпеки України має надавати своєчасну та належну інформацію сім'ям осіб, затриманим у зв'язку із конфліктом, та утримуватися від приховування інформації;
  - e) Необхідно вжити заходів для розбудови спроможності юристів, які надають безоплатну правову допомогу, гарантувати право на ефективне представництво в суді та якісні юридичні консультації для осіб, що були затримані та тримаються під вартою у зв'язку з конфліктом;
  - f) Національна поліція України має брати активну участь у забезпеченні безпеки приміщень судів; усі органи державної влади, у т.ч. Генеральна прокуратура України, мають забезпечити невторчання у діяльність та незалежність суду;
  - g) Верховна Рада України має забезпечити внесення змін до Закону України «Про державну службу» у відповідності до Паризьких принципів щодо незалежності національних правозахисних установ;
  - h) Уповноважений Верховної Ради з прав людини має вжити заходів для оскарження відповідності статті 176(5) Кримінального процесуального кодексу України Конституції України, так як її положення призводять до необґрунтованого тримання під вартою;
  - i) Уряд має внести відповідні зміни до законодавства, що повинні сприяти доступу людей до правосуддя та забезпечити ефективні засоби правового захисту та відшкодування шкоди, заподіяної порушенням прав на житло, землю та власність;
  - j) Верховна Рада України має створити незалежний, прозорий та недискримінаційний порядок документування, розслідування та встановлення права власності на житло, землю та майно, а також створити реєстр зруйнованого та пошкодженого майна;
  - k) Кабінет Міністрів України має скасувати зв'язок між реєстрацією ВПО та здійсненням соціальних виплат, не пов'язаних із ситуацією ВПО, у т.ч. пенсій. Знайти шляхи для забезпечення громадянам України, які проживають на контрольованих озброєним групам територіях, доступу до їхніх пенсій;
  - l) Органи влади мають змінити нещодавно запроваджену систему здійснення перевірок за місцем фактичного проживання ВПО, щоб забезпечити право ВПО на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;
  - m) Національна поліція України має забезпечити прозорість та ефективність розслідувань нападів на прізвищів ЗМІ та інших представників громадянського суспільства;
  - n) Міська влада та суди мають уникати встановлення бланкетних заборон на проведення мирних зібрань, оскільки такі заборони за своєю суттю є непропорційними та дискримінаційними;
  - o) Міністерству юстиції України забезпечити, щоб заборона/ліквідація об'єднань була крайнім заходом, і що порядок такої ліквідації відповідає міжнародним стандартам. Забезпечити, щоб притягнення до відповідальності членів політичних партій за звинуваченнями у «тероризмі» чи «сепаратизмі» не було політично вмотивованим та базувалося за доказах, отриманих у порядку, встановленому законом;
  - p) Міністерству оборони України забезпечити, щоб периметр замінованих зон поблизу контрольно-пропускних пунктів «Каланчак» та «Чаплинка» з української сторони лінії адміністративного кордону був видимим та добре захищеним;

-
- q) Забезпечити, отримання Державною прикордонною службою від Міністерства оборони України карт із зазначенням замінованих зон поблизу лінії адміністративного кордону.

209. Усім сторонам, що беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, у тому числі озброєним групам самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

- a) Забезпечити повне дотримання режиму припинення вогню, у т.ч. повне відведення військових та озброєння від лінії зіткнення;
- b) Забезпечити дотримання міжнародного гуманітарного права, зокрема шляхом дотримання принципів розрізнення, пропорційності та вжиття запобіжних заходів, а також у будь-якій ситуації утримуватися від невибіркових обстрілів населених районів, розміщення військових цілей у густонаселених районах або поблизу них, та руйнування об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення (наприклад, мереж енергопостачання та водоочисних станцій);
- c) Дозволити зовнішнім спостерігачам регулярний та безперешкодний доступ до усіх місць позбавлення волі;
- d) Сприяти реалізації права цивільних осіб на свободу пересування через лінію зіткнення шляхом створення додаткових транспортних коридорів, обладнання контрольно-пропускних пунктів необхідною інфраструктурою, вжиття дієвих заходів для протидії корупції, надання доступу незалежним спостерігачам, беручи до уваги потребу забезпечити безпеку цивільного населення під час активних бойових дій;
- e) Забезпечити вільну реалізацію громадянами України прав на свободу думки та вільне вираження поглядів, свободу мирних зібрань та об'єднань, не допускати примушування громадян до участі у зібраннях чи об'єднаннях;
- f) Відмовитися від практики блокування окремих житлових районів, обмеження доступу цивільних осіб до свого житла та іншого майна, якщо тільки такі заходи не мають на меті забезпечення захисту цивільного населення від наслідків бойових дій, а також утримуватися від розграбування та використання майна цивільних осіб для військових цілей;
- g) Поважати особливий статус навчальних та медичних закладів, у т.ч. вивести весь військовий персонал та озброєння з їхньої території;
- h) Забезпечити вільний і безперешкодний доступ гуманітарних організацій до усіх районів, а також швидке та недискримінаційне постачання гуманітарної допомоги, дотримуючись міжнародних норм та забезпечуючи захист гуманітарних організацій.

210. Де-факто владі Криму та Російській Федерації:

- a) Забезпечити ефективне розслідування викрадення Ервіна Ібрагімова та інших випадків викрадень та притягнення винних до відповідальності;
- b) Забезпечити безперешкодну реалізацію права на свободу мирних зібрань та переконатись, що будь-які обмеження цього права мають на меті законні цілі, передбачені у міжнародних інструментах з прав людини. Не допускати вільного тлумачення та доповнення переліку підстав для таких обмежень;
- c) Забезпечити право на справедливий судовий розгляд та відповідні процесуальні гарантії для усіх ув'язнених осіб, а також ретельне

розслідування усіх повідомлень про застосування катувань та інших видів жорстокого поводження;

- d) Покласти край усім практикам залякування, у т.ч. проведення допитів та винесення попереджень «поліцією», спрямованих на навіювання страху у людей щодо вільного вираження поглядів;
- e) Припинити застосовувати положення законодавства про боротьбу з тероризмом для криміналізації свободи слова, у т.ч. публічного вираження поглядів і критики у статтях, блогах та соціальних мережах;
- f) Забезпечити надання необхідної медичної допомоги Ільмі Умерову та утримуватися від таких практик, як примусове поміщення у психіатричну лікарню, яке може досягати рівня жорстокого поводження;
- g) Співпрацювати з органами влади України для створення механізму переведення ув'язнених громадян України, які хочуть відбувати покарання на материковій частині України, та дозволити українським консульським органам у Російській Федерації відвідувати їх;
- h) Надати УВКПЛ та іншим міжнародним правозахисним організаціям повного та безперешкодного доступу до території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.